ALGEMENE HANDLEIDING

AUTEURS: M. DE SMUL & H. TAELMAN

GEPUBLICEERD: OKTOBER 2015

HTTP://WWW.WERELDWOORDEN.BE/

COPYRIGHT © 2014

DEEL 1: ALGEMENE FICHES

PRAKTISCHE RICHTLIJNEN OM DE LESPLANNEN VAN WERELDWOORDEN TE HANTEREN

Inhoudstafel

DEEL 1: ACHTERGROND

1.1. Gebruik van deze handleiding 3
1.2. Doelen 4
1.3. Didactische principes 4

DEEL 2: HET WEEKSCHEMA

2.1. Routines 7
2.2. Overzicht weekschema 8
2.3. Algemene leesaanwijzingen bij de lesplannen 9
2.4. Legende 10

DEEL 3: DAG PER DAG

Zie schutbladen

3.1. DAG 1: het verhalend prentenboek een eerste maal vertellen
3.2. DAG 2: het verhalend prentenboek een tweede maal vertellen
3.3. DAG 3: het informatieve prentenboek een eerste maal vertellen
3.4. DAG 4: het informatieve prentenboek een tweede maal vertellen
3.5. DAG 5: de boeken vergelijken

DEEL 1: ACHTERGROND

Project Wereldwoorden is een interactief voorleesprogramma in de tweede kleuterklas. Deze handleiding is gemaakt voor kleuteronderwijzers[1] die de lesplannen van Wereldwoorden gebruiken in de kleuterklas en voor kleuteronderwijzers die aan de slag willen met nieuwe thema's, op dezelfde manier als het project.

1.1. GEBRUIK VAN DEZE HANDLEIDING

Deze handleiding bestaat uit twee grote delen met verschillende doeleinden:

Deel 1	Deel 2
Wat? Dit deel beschrijft hoe de verschillende routines gedurende een week uitgevoerd moeten worden.	Wat? Dit deel beschrijf hoe je zelf een thema kan kiezen, verhalen selecteren, woorden selecteren, en vragen en verwerkingsactiviteiten opstellen
Doel: de lesplannen van wereldwoorden op een goede manier leren toepassen in de klas.	Doel: zelf een eigen thema ontwikkelen volgens de methode
Doelgroep: kleuteronderwijzers die het project 'Wereldwoorden' voor het eerst uittesten in de kleuterklas.	Doelgroep: ko die reeds kennis hebben gemaakt met de lesplannen en de 'Wereldwoorden' interventie al hebben toegepast in de kleuterklas.
Voorkennis? De ko hebben reeds lesplannen van een interventieweek ontvangen, maar deze nog niet gebruikt in de les.	Voorkennis? Het is aangeraden om reeds kennis te hebben van het eerste deel van de handleiding. In het tweede deel wordt namelijk niet meer uitgelegd hoe je bepaalde didactische principes toepast.

[1] Voor de rest van de handleiding zal de term 'kleuteronderwijzers' gehanteerd worden, waarmee zowel mannelijke als vrouwelijke onderwijzers bedoeld worden.

1.2. DOELEN

Kleuters:	Door middel van voorleesactiviteiten de woordenschat en de wereldkennis van kleuter uitbreiden. Werken aan verhaalbegrip en boekoriëntatie. De mondelinge taalvaardigheid van de kleuters oefenen door denkstimulerende vragen.
Kleuteronderwijzers:	De kleuteronderwijzers het belang laten **inzien van voorlezen voor de taalontwikkeling** van kleuters. De kleuteronderwijzers vertrouwd maken met voorleestechnieken om de taalontwikkeling te bevorderen, en meer specifiek de woordenschat in relatie tot de wereldkennis van de kleuters.

1.3. DIDACTISCHE PRINCIPES

Volgende didactische principes staan centraal bij Wereldwoorden:

1. Er is bewust gekozen voor kwalitatief hoogstaande verhalen met een rijke taal[2].
2. De verhalen worden op een interactieve wijze[3], herhaald voorgelezen[4]. Bij het herhalen is er ruimte voor uitgebreide verwerkingsactiviteiten[5].
3. Er wordt gebruik gemaakt van informatieve prentenboeken met een inhoudelijke focus op wereldoriëntatie omdat dit leidt tot een rijk taalaanbod in het register van de schooltaal[6].

[2] Dickinson, D. K., Freiberg, J. B., & Barnes, E. M. (2011b). Why are so few interventions really effective? A call for a fine-grained research methodology. In S. B. Neuman & D. K. Dickinson (Eds.), Handbook of Early Literacy Research (Vol. 3, pp. 337-357). New York: Guilford

[3] Interactief voorlezen is een manier van voorlezen waarbij de toehoorder actief betrokken wordt bij het verhaal door middel van vragen en opdrachten. Er wordt ook plaats gemaakt voor spontane reacties bij het verhaal.

[4] Mol, S. E., Bus, A. G., & de Jong, M. T. (2009). Interactive book reading in early education: A tool to stimulate print knowledge as well as oral language. *Review of Educational Research*, 79(2), 979-1007

[5] Marulis, L. M., & Neuman, S. B. (2010). The Effects of Vocabulary Intervention on Young Children's Word Learning: A Meta-Analysis. *Review of Educational Research, 80*(3), 300-335.

Zipoli, R. P., Jr., Coyne, M. D., & McCoach, D. B. (2011). Enhancing Vocabulary Intervention for Kindergarten Students: Strategic Integration of Semantically Related and Embedded Word Review. *Remedial and Special Education, 32*(2), 131-143.

[6] Dickinson, D. K., Freiberg, J. B., & Barnes, E. M. (2011). Why are so few interventions really effective? A call for a fine-grained research methodology. In S. B. Neuman & D. K. Dickinson (Eds.), *Handbook of Early Literacy Research* (Vol. 3, pp. 337-357). New York: Guilford.

4. De boeken worden met elkaar vergeleken om het verhaalbegrip te versterken en de wereldkennis van de kleuters te verdiepen[8].
5. Het begrip 'scaffolding' [7] staat centraal.
   Binnen verschillende activiteiten (het voorlezen, het stellen van vragen, enzovoort) wordt de moeilijkheidsgraad telkens opgebouwd[8]. De kleuters krijgen eerst heel wat ondersteuning bij de uitvoering van de activiteiten.
6. Er wordt gekozen voor uitdagende woorden die intentioneel worden aangeleerd. Deze woorden komen immers niet vanzelf aan bod: er moet expliciet aandacht op gevestigd worden[5].
7. Er worden denkstimulerende vragen gesteld over de woorden en de verhaalinhoud[9].
8. Woorden worden aangeleerd in relatie met elkaar. Dit leggen we kort even uit:
   Het begrijpen van een woord veronderstelt kennis van de concepten die met dit woord verbonden zijn. Kinderen bouwen woordenschat op door relaties te zien tussen nieuwe woorden en woorden die ze al kennen. Het is dus belangrijk dat veel aandacht naar de verbindingen tussen woorden gaat. We noemen dit het opbouwen van een **betekenisnetwerk**.

Uiteraard vormen deze voorleesactiviteiten best **onderdeel van een rijk thema**, waarbij de kleuters met hart, hoofd en handen het thema verkennen en uitdiepen. Deze activiteiten nodigen de kleuters uit om zelf met de inhouden uit het boek en de doelwoorden aan de slag te gaan. Verder wordt er tijdens de voorleesmomenten naar de gezamenlijke ervaringen van de kleuters tijdens deze activiteiten verwezen.

Binnen het rijke thema worden ook andere doelen nagestreefd.

Wright, T. S. (2012). What Classroom Observations Reveal About Oral Vocabulary Instruction in Kindergarten. *Reading Research Quarterly, 47*(4), 353-355.

[7] Het Engelse woord ''to scaffold'' betekent "een steiger bouwen''. In de didactiek wordt het begrip gebruikt om aan te geven dat leerlingen tussenstapjes nodig kunnen hebben om bepaalde taken uit te voeren. (Beeker, Canton & Trimbos, 2008)

[8] Neuman, S.B. & Wright, T.S. (2013). *All about words: increasing vocabulary in the common core classroom, prek-2.* Teachers College, Columbia University: New York and London.

[9] Zipoli, R. P., Jr., Coyne, M. D., & McCoach, D. B. (2011). Enhancing Vocabulary Intervention for Kindergarten Students: Strategic Integration of Semantically Related and Embedded Word Review. *Remedial and Special Education, 32*(2), 131-143.

Bijvoorbeeld: bij de doelwoorden vacht, voorraad en winterslaap (week 2: dieren in de winter) leren de kleuters dat dieren in de winter verschillende dingen doen: sommigen hebben een dikke vacht en blijven thuis, anderen verzamelen een voorraad aan eten, terwijl nog anderen een winterslaap doen. Op deze manier ontstaat een betekenisnetwerk rond de woorden. Na het voorlezen van beide boeken kan dit betekenisnetwerk er zo uit zien:

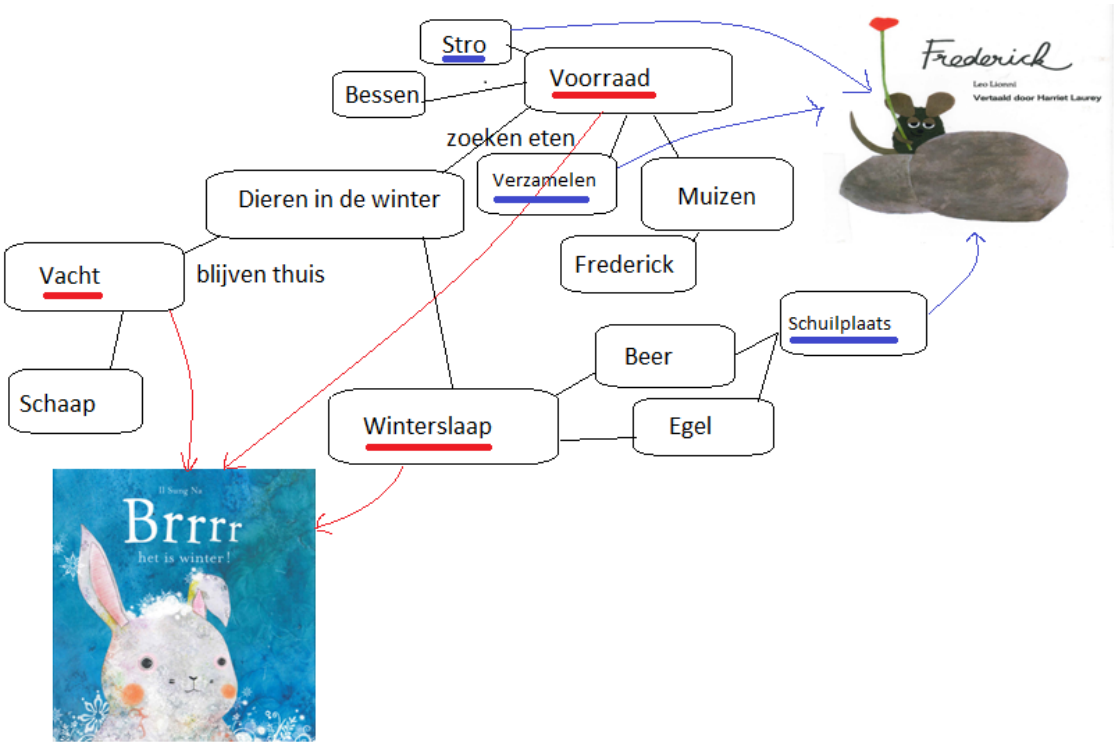

Figuur 1: betekenisnetwerk rond 'dieren in de winter': de onderlijnde woorden zijn de magische woorden uit het boek 'brrr….het is winter!', maar door de linken die de kleuters leggen met het vorige boek ('Frederick') ontstaat er een groter betekenisnetwerk.

Samenvattend

De combinatie van:

1. **Interactief** en **herhaald** voorlezen…
2. …met het **expliciet** aanleren van uitdagende **woordenschat**…
3. …binnen **thema's** die interessant zijn voor kleuters…
4. …over verschillende **tekstgenres** heen (zowel verhalen als informatieve prentenboeken)…
5. …met **discussies** en **gesprekken** over de verhalen en de woorden…

…zorgen voor een positieve **taal –en woordenschatontwikkeling** bij kleuters, omdat woorden worden aangeleerd in relatie met elkaar en in verschillende contexten.

Dit is ook waar **Wereldwoorden** op steunt.

DEEL 2: WEEKSCHEMA

2.1. ROUTINES

In het Wereldwoordenproject werken we met routines of activiteiten die volgens een vast stramien verlopen. Alle routines keren wekelijks terug. Hierdoor verloopt de organisatie van de activiteiten soepeler: zowel de kleuteronderwijzers als de kleuters weten wat hen te wachten staat. Hieronder staan de routines gedurende een week beschreven. Zij worden in wat volgt een voor een toegelicht.

Deze activiteiten kunnen ook over meer dan één week gespreid worden. Bewaak echter daarbij dat je voldoende intensief met het voorlezen bezig bent. Voeg eventueel nog een extra verhaal toe als opwarmer.

2.2. OVERZICHT WEEKSCHEMA

DAG 1	**DAG 2**	**DAG 3**	**DAG 4**	**DAG 5**
VERHAAL	**VERHAAL**	**INFOBOEK**	**INFOBOEK**	**VERGELIJKEN**
Motivatie 1. Introductie magische woorden 2. Boeksnuffelen 3. Introductie luisteropdracht	**Motivatie** 1. Beknopte herhaling magische woorden 2. Zoek de magische woorden op de prenten 3. Introductie uitdagende vraag	**Motivatie** 1. Introductie magische woorden 2. Boeksnuffelen 3. Introductie luisteropdracht	**Motivatie** 1. Beknopte herhaling magische woorden 2. Zoek de magische woorden op de prenten 3. Introductie uitdagende vraag	De boeken vergelijken
Tijdens het lezen Voorspelvragen Aandacht voor magische woorden	**Tijdens het lezen** Vragen om inzichtsvraag voor te bereiden Vragen over prenten met magische woorden	**Tijdens het lezen** Voorspelvragen Aandacht voor magische woorden	**Tijdens het lezen** Vragen om inzichtsvraag voor te bereiden Vragen over prenten met magische woorden	Mini-drama of raadspelletje
Na het lezen 1. Twee eenvoudige vragen over het verhaal 2. Uitgebreide herhaling van de magische woorden	**Na het lezen** Inzichtsvragen over het verhaal	**Na het lezen** 1. Twee eenvoudige vragen over het verhaal 2. Uitgebreide herhaling van de magische woorden 3. Flapjesspel	**Na het lezen** Inzichtsvragen over het verhaal	Spel in de hoek (voor dag 5 en daaropvolgende dagen)
Extra activiteit voor het lezen Het thema tot leven brengen in de klas	**Extra activiteit** Sorteerspelletje of denkspelletje		**Extra activiteit** Sorteerspelletje of denkspelletje	**Extra activiteit** Flapjesspel
IN DE CONTEXT VAN EEN RIJK THEMA Kleuters ervaren het thema met **hoofd, hart en handen**.				

2.3. ALGEMENE LEESAANWIJZINGEN BIJ DE LESPLANNEN

2.3.1. Nummering bladzijden

In de lesplannen zal je zien dat er hier en daar verwezen wordt naar bepaalde pagina's in het behandelde boek. Nu is het zo dat veel verhalen geen nummering gebruiken voor de pagina's (met informatieve prentenboeken is dit soms anders). We hebben dus zelf een **systeem voor de nummering** bedacht om de pagina's aan te duiden. Deze ziet er als volgt uit:

- De titelpagina krijgt het nummer 1 (ook al begint het verhaal niet meteen na de titelpagina door dankwoorden of dergelijke)
- Vanaf de bladzijde na de titelpagina wordt verder geteld naar 2, 3, enzovoort.

Voorbeeld:

Titelpagina *Bladzijden na de titelpagina*

We vermelden naast de definities altijd op welke bladzijde het woord staat. In de meeste gevallen staat het woord op dezelfde bladzijde in het boek ook afgebeeld. Indien dit niet het geval is (bv. Het woord komt voor in de tekst, maar wordt pas later afgebeeld), dan staat dit ook vermeld.

2.3.2. Aanpassingen in het boek

Soms waren bepaalde boeken in onze ogen te moeilijk, of misten ze een aantal interessante woorden. Vele van de verhalen die we gebruiken in het Wereldwoordenproject zijn dan ook aangepast. Deze aanpassingen zijn steeds met potlood aangeduid in de tekst.

2.4. LEGENDE

In de lesplannen en de handleiding worden volgende logo's regelmatig gebruikt. Hieronder staat beschreven waar ze voor staan.

Ko	**K**leuter**o**nderwijzer
Schuin gedrukte tekst	Mogelijke antwoorden/activiteiten van de kleuters (ter illustratie)
	Timing van de activiteit Dit is een schatting, probeer als ko toch binnen de tijd te blijven.
	Materiaal Dit logo geeft een beschrijving van het nodige materiaal.
	Beoogde doelstellingen Wat we met deze activiteit willen bereiken.
	Tip! Dit logo geeft een tip weer die de ko kan inspireren of verder helpen.
	Opmerking/aanpassing. Dit logo geeft weer dat er een aanpassing is gedaan aan de originele tekst.
	Groepering Dit logo geeft de groepssamenstelling weer.
	Verantwoording Dit logo duidt aan dat er een stuk verantwoording komt. Als je bij dit logo komt krijg je een korte, meer theoretische uiteenzetting van de principes die gehanteerd worden.
	Pas op! Dit logo duidt een waarschuwing aan. Lees dit aandachtig.

DEEL 3: DAG PER DAG

1

3.1. DAG 1: Het verhalend prentenboek een eerste maal vertellen

Motivatie

- Fase 1: Introductie magische woorden 12
- Fase 2: Boeksnuffelen 15

Verhaal met voorspelvragen (motivatie fase 3: introductie luisteropdracht + interactief voorlezen met luisteropdracht) 17

Verwerking

- Fase 1: Twee eenvoudige vragen over het verhaal 21
- Fase 2: Uitgebreide herhaling van de magische woorden 23

1

Introductie magische woorden

Voordat het verhaal wordt voorgelezen, worden enkele magische woorden aan de hand van simpele, kindvriendelijke definities expliciet meegegeven. De ko gebruikt hiervoor een 'magische doos' (een map met de prenten van de magische woorden).

Wanneer?

Op dag 1 wanneer het verhalend prentenboek voor een eerste maal wordt verteld. Plan het voorleesmoment pas nadat het thema al tot leven is gekomen in de klas: zie activiteitensuggesties op de lesplannen. Op die manier is de voorkennis van de kleuters reeds geactiveerd en verstaan ze de magische woorden en het verhaal beter.

Organisatie?

De volledige klas doet mee met deze opdracht. De kleuters zitten bij voorkeur in een kring rond de ko zodat ze alles goed kunnen zien.

Hoe?

- Plaats de kleuters bij voorkeur in een kring, met een aantal in het midden. Zorg dat iedereen het boek kan zien en dat je ook een goed overzicht hebt over de kleuters.

- Vertel dat je een verhaal gaat vertellen maar introduceer eerst de **magische doos.** Hierin zitten de prenten van de magische woorden die de kleuters zullen aanleren deze week.

- Maak de kleuters warm voor de magische woorden, gebruik bijvoorbeeld een toverspreuk: "Hocus Pocus Papinoos, wat zit er in de magische doos?". Laat iedere keer een andere kleuter een prent uit de doos halen. Maak deze introductie niet te lang. De nadruk ligt op de magische woorden. Wanneer je de prent vast hebt, introduceer je meteen zélf het woord met de definitie.

- Herhaal het magisch woord meerdere keren in jouw uitleg. Laat de kleuters het magisch woord zelf uitspreken zodat ze de klankvorm onder de knie krijgen. Let erop dat alle kleuters het magisch woord in de mond nemen! Geef ze eventueel een extra spreekkans.

- Stel een vraag over de prent om de voorkennis bij de kleuters te activeren (zie achterkant van de prent). Indien de kleuters in de klas al een eerdere ervaring hadden met het woord, verwijs je hiernaar.

⚠ **Pas op**! Laat de kleuters het woord of de definitie NIET raden, maar zeg dit meteen zelf. Dit is misschien in tegenspraak met wat je intuïtief zou doen. Stel daarna meteen een vraag over de prent. De definities en de vragen staan als geheugensteun vermeld op de achterkant van de prenten.

Voorbeeld introductie magische woorden: themaweek 1: honden

Ko: "Ik ga jullie een verhaal vertellen, maar voordat we hieraan beginnen moeten jullie eerst ontdekken wat er in de magische doos zit! In de magische doos zitten magische woorden uit het verhaal verstopt. Hocus Pocus Papinoos, wat zit er in de magische doos?"

Een kleuter haalt volgende prent uit de magische doos:

Prent 1: 'uitlaten' (alle nodige informatie staat op de achterkant)

Ko: "Op deze foto zie je het magische woord uitlaten. Uitlaten betekent een eindje wandelen zodat de hond kan plassen of kaka doen. Dus dit is een foto van uitlaten. Hier zie je hoe mama de hond uitlaat, net zoals de oma van Joeri vertelde in de klas. Uitlaten. Welk magisch woord staat er op de foto?

(kleuters allemaal: uitlaten)

Ko: "Waar laat mama de hond uit?"

De Ko doet dit op dezelfde manier met de andere magische woorden van dit verhaal.

- Hang de prenten op zodat deze goed zichtbaar zijn voor de kleuters en leg uit dat dit '**magische woorden'** zijn. Zeg dat de kleuters deze woorden goed moeten onthouden. Zeg dat je nu het verhaal zal vertellen.

VERANTWOORDING:
Geef eerst de woorden en de definities, en laat de kleuters niet raden. De reden hiervoor is dat misconcepties moeilijk te corrigeren vallen. Wanneer kleuters een fout woord 'gokken' bij de prenten, bestaat de kans dat ze dit (en niet het juiste!) gaan onthouden. Bovendien betrek je met deze werkwijze alle kleuters van in het begin. Wanneer je zou vragen: "wie weet wat dit is?", zou je onbewust een aantal kleuters uitsluiten die dit helemaal niet weten. Zij kunnen dan van in het begin niet meer deelnemen aan de discussie en worden minder aandachtig[10].

Er wordt gebruik gemaakt van simpele, kindvriendelijke definities. Deze definities beschrijven het woord steeds uit de context zodat de focus op het woord en de betekenis van het woord komt te liggen[10].

[10] Uit: Neuman, S.B. & Wright, T.S. (2013). *All about words: increasing vocabulary in the common core classroom, prek-2*. Teachers College, Columbia University: New York and London.

De kleuters worden uitgedaagd om het magisch woord zelf in de mond te nemen. Door op deze wijze de klankvorm van het woord te verkennen, slaan ze het beter op in hun geheugen.[11]

Wereldwoorden gaat ervan uit dat de kleuters reeds een impressie hebben gehad rond het thema zodat hun voorkennis reeds geactiveerd is.

[11] Uit: Christ, T., & Wang, X. C. (2011). *Closing the Vocabulary Gap?* A Review of Research on Early Childhood Vocabulary Practices. Reading Psychology, 32(5), 426-458.

1

Boeksnuffelen

Voordat het verhaal wordt voorgelezen gaat de ko met de kleuters de kaft en (eventueel) enkele prenten in het boek verkennen aan de hand van een aantal vragen.

Wanneer?

Op dag 1 wanneer de ko de magische woorden heeft voorgesteld en heeft verteld dat ze het verhaal zal voorlezen.

Organisatie?

De volledige klas doet mee met deze opdracht. De kleuters zitten bij voorkeur in een kring rond de ko zodat ze alles goed kunnen zien. Bij een grotere groep zitten enkele kleuters in het midden.

Hoe?

Toon de kleuters het verhalend prentenboek en bespreek met hen volgende zaken:

- Toon de **kaft** en stel volgende vragen:
  - Wat zien jullie?
  - Waarover zou het boek gaan?
- Geef de **titel** en de **auteur**:
  - Waarover zou het boek nu gaan, denk je?

Voorbeeld boeksnuffelen: themaweek 3: bouwen

Ko: “Ik ga jullie dit verhaal voorlezen. Hier zie je de voorkant van het verhaal. Wat zien jullie?”

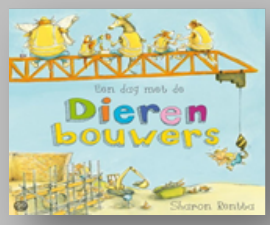

Kleuters: “Een kraan”, “Een varkentje dat in de lucht hangt!”

Ko: “Waarover zou het verhaal gaan?”

Kleuters: “Een kraan!”, “Die dieren gaan van die kraan vallen!”

Ko: “Denken jullie dat? Dat kan hoor! De dieren zullen het wel niet fijn vinden als ze zouden vallen denk ik. Ik lees de voorkant even. Het boek heet ‘een dag met de dierenbouwers’ en Sharon Rentta heeft het verhaal geschreven. Waarover zou het boek nu gaan, denk je?”

Kleuters: “Dieren die bouwen”, “Dieren die een kraan bouwen”, "Dieren die een huis bouwen"

Ko: "Kleuter1 denkt dat het gaat om dieren die een kraan bouwen, en kleuter 2 denkt dat het gaat om dieren die een huis bouwen. Kleuter 3, wat denk jij? Waarom?

Kleuter3: "Ik denk een heel groot huis, want dan heb je een hoge kraan nodig."

Ko: “Ik ben heel benieuwd of jullie gelijk hebben! Ik zal snel beginnen lezen!”

VOOR GEVORDERDEN

Laat 2 à 3 kinderen dezelfde vraag beantwoorden. Doe alsof je zelf niet weet waar het boek over gaat. Luister naar de verschillende antwoorden maar evalueer deze niet. Je mag de antwoorden wel vergelijken met elkaar, maar een definitief antwoord formuleer je nog niet.

Doe een korte 'picture walk'[12] met de kleuters. Laat enkele bladzijden/prenten in het boek zien, zonder het volledige verloop al op voorhand te verklappen.

Je kan ook de tekst op de achterflap met de kleuters bespreken, en op die manier nog beter voorspellen waarover het boek gaat.

VERANTWOORDING:
Aan de hand van de kaft van een boek de inhoud van een boek proberen voorspellen is een belangrijk tussendoel van beginnende geletterdheid onder boekoriëntatie[13].
Aan de hand van deze boekoriëntatie willen we de voorkennis bij de kleuters activeren. Hierdoor zullen ze meer van het verhaal begrijpen.

[12] Meer informatie?http://www.handsandvoices.org/articles/education/ed/V11-2_picturewalk.htm
[13] Uit de tussendoelen beginnende geletterdheid.
Boekoriëntatie:

- Kinderen begrijpen dat illustraties en tekst samen een verhaal vertellen.
- Ze weten dat boeken worden gelezen van voor naar achter, bladzijden van boven naar beneden en regels van links naar rechts.
- Ze weten dat verhalen een opbouw hebben.
- Ze kunnen aan de hand van de omslag van een boek de inhoud van het boek al enigszins voorspellen.
- Kinderen weten dat je vragen over een boek kunt stellen. Deze vragen helpen je om goed naar het verhaal te luisteren en te letten op de illustraties

1

Interactief voorlezen[3] met voorspelvragen

Het verhaal wordt op een interactieve manier voorgelezen: de ko stelt een aantal voorspelvragen tijdens het lezen. Wanneer de ko een zin met een magisch woord voorleest, besteedt de ko extra aandacht aan de verklaring van het woord.

Daarnaast krijgen de kleuters ook een luisteropdracht: ze moeten hun hand in de lucht steken als ze een magisch woord horen. Indien de ko deze luisteropdracht als storend ervaart, kan hij in de plaats hiervan een eenvoudige vraag stellen over de inhoud van het verhaal (zie tips voor gevorderden.)

Wanneer?

Op dag 1 wanneer de ko de kaft van het verhaal heeft besproken met de kleuters. Eerst wordt de luisteropdracht geïntroduceerd (1) en klassikaal ingeoefend.

Organisatie?

De volledige klas doet mee met deze opdracht. De kleuters zitten bij voorkeur in een kring rond de ko zodat ze alles goed kunnen zien. Bij een grotere groep zitten enkele kleuters in het midden.

Hoe?

Gebruik de **aangepaste tekst** van het verhaal (zie prentenboek) of de vertelplaten indien deze er zijn. Je mag de tekst nog meer vereenvoudigen of aanpassen wanneer je merkt dat deze nog te moeilijk is voor de kleuters, zolang de magische woorden maar blijven staan!

Bedenk op voorhand reeds **voorspelvragen** (zie voorbeelden op de lesvoorbereiding). Je kan die op een post-itnote noteren en in het boek kleven.

(1) Introductie luisteropdracht:

Als de kleuters één van de magische woorden horen in het verhaal, moeten ze rustig hun **hand omhoog steken**. Oefen dit eerst eens klassikaal met de kleuters en laat ze de woorden ook nog eens zeggen.

Interactief voorlezen:

- Tijdens het lezen stel je geregeld een aantal **voorspelvragen** (zie voorbeeld)**.**
- Begin met het verhaal voor te lezen. Herinner de kleuters regelmatig aan de luisteropdracht: vraag hen welke woorden ze moeten horen (zo nemen ze de woorden ook meer in de mond).
- Telkens wanneer je een magisch woord tegenkomt, steken de kleuters hun hand in de lucht**. Herhaal de definitie** en verwerk de definitie in het verhaal. Wanneer in het boek een prent staat die het magische woord toont, verwijs hier dan ook naar. Stel bijvoorbeeld een vraag over deze prent.
- Ook als de kleuters het woord **afgebeeld** zien, maar het staat niet in de tekst, mag je hier positief op reageren.
- Indien het magisch woord té vaak terugkeert in het verhaal, is het niet meer nodig om de definitie te herhalen. Vertel de kleuters dan dat ze enkel naar de andere magische woorden moeten luisteren.

Voorbeeld extra aandacht voor de magische woorden : themaweek 3: bouwen

Verhaal 'Een dag met de dierenbouwers' wordt verteld:

Ko:*"…Het moet hun droomhuis worden. Het huis is ontworpen door een* ***architect****…"*

Kleuters steken hand in de lucht.

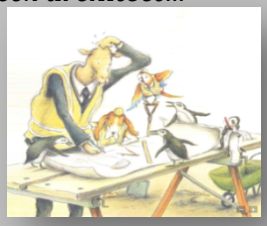

Ko: "Goed zo! Welk magisch woord hebben jullie gehoord?"

Kleuters: "Architect"

Ko: "Inderdaad! Jullie hoorden ons magisch woord 'architect'. Een architect bedenkt hoe nieuwe huizen eruit gaan zien en hoe ze moeten worden gebouwd. Het huis is ontworpen door iemand die bedenkt hoe huizen eruit gaan zien en moeten worden gebouwd. Op de prent zie je ook een architect. Hier. Wat is onze architect aan het doen?

Kleuters: "Tekenen", "nadenken"

Ko: "Ja, de architect heeft goed nagedacht en een plan van het huis getekend. En wat vinden de pinguïns ervan, denk je?"

Plak een post-itnote met de definitie van het magisch woord op de bladzijde waarop het magische woord aan bod komt. Op die manier vergeet je er zeker geen extra aandacht aan te schenken!

Je leest het verhaal interactief voor. Dit wil zeggen dat je tijdens het voorlezen af en toe korte **voorspelvragen** stelt of vragen die de kleuters kunnen beantwoorden door naar de **prent te kijken**. Gebruik maken van voorspelvragen tijdens het voorlezen helpt kinderen bij hun informatieverwerking en helpt om snel woordenschat op te bouwen[14].

Voorbeeld voorspelvraag: week 3: bouwen, verhalend prentenboek

Ko:"…Ezel is misschien niet zo goed in muren bouwen…Want O, neen! Wat doet hij hier? Wat zou er nu gebeuren?"
Kleuters: "Hij maakt de muur kapot!"

[14] Uit: Project World (n.d.). *Teacher questioning before, during and after shared book reading: questions that accelerate vocabulary*[Powerpoint]. Geraadpleegd op http://world.tamu.edu/sites/world.tamu.edu/files/Y01-Y03%20Teacher%20Questioning.pptx

VOOR GEVORDERDEN

Er zijn nog andere strategieën die je kan toepassen tijdens het voorlezen om het begrip van de tekst te verhogen, bijvoorbeeld de tekst samenvatten, hardop denken, samen naar de prent kijken, nog meer verbanden leggen met de ervaringen van de kleuters.

In het begin is het aangeraden om kort te pauzeren voor je het magisch woord uit de tekst zegt. Dit waarschuwt de kleuters dat het woord eraan komt. Later kan je dit principe afbouwen[15].

Indien de ko de luisteropdracht met de magische woorden als storend ervaart, kan hij in de plaats hiervan een eenvoudige vraag stellen over de inhoud van het verhaal voor het vertellen. Hij kan ook differentiëren door enkele vragen te stellen met een verschillende moeilijkheidsgraad. Tijdens het vertellen kan de ko eens op deze vraag terugkomen. Weten de kleuters nu al een antwoord op deze vraag?
Ook al moeten de kleuters hun vinger niet omhoog steken indien ze een magisch woord horen, toch is het ook nu belangrijk om het magisch woord extra in de verf te zetten.

Voorbeeld extra aandacht voor de magische woorden ZONDER luisteropdracht: themaweek 3: bouwen

Verhaal 'Een dag met de dierenbouwers' wordt verteld:

Ko:*"…Het moet hun droomhuis worden. Het huis is ontworpen door een* ***architect****…"*

Ko: "He, dat is een magisch woord. Een architect. Weten jullie nog op welke prent er een architect te zien was?

Kleuters: "Hier"

De ko wijst naar de prent waarmee het magisch woord geïntroduceerd werd.

Ko: "Inderdaad! Dat is de foto van de 'architect'. Een architect bedenkt hoe nieuwe huizen eruit gaan zien en hoe ze moeten worden gebouwd."

De ko wijst nu naar de prent van het verhaal.

Ko: "Het huis in ons boek is ontworpen door een architect. Het is ontworpen door iemand die bedenkt hoe huizen eruit gaan zien en moeten worden gebouwd. Wat is onze architect aan het doen?

Kleuters: "Tekenen", "nadenken"

Ko: "Ja, de architect heeft goed nagedacht en een plan van het huis getekend. En wat vinden de pinguïns ervan, denk je?"

VERANTWOORDING:
Wanneer je deze opdracht doet en de magische woorden op voorhand introduceert, dan gaan de kleuters gerichter luisteren. Ze zijn daarom ook gemotiveerd en opgewonden om deze opdracht te doen. Door bij ieder magisch woord te pauzeren en er kort de aandacht op te vestigen, krijg je ze weer wat rustig alvorens verder gegaan wordt met voorlezen[15].

Door het verhaal te onderbreken om de woorden expliciet uit te leggen, verhoog je de kans dat de kleuters deze woorden verwerven. Je legt het woord op verschillende manieren uit: met de definitie, een verwijzing naar de prent en de context van het verhaal[16].

Twee eenvoudige vragen over het verhaal

Om de verhaalinhoud te verdiepen stelt de ko een beperkt aantal inhoudelijk eenvoudige vragen over het verhaal.

Wanneer?

Op dag 1 nadat het verhaal voor de eerste keer verteld is.

Organisatie?

De volledige klas doet mee met deze opdracht. De kleuters zitten bij voorkeur in een kring rond de ko zodat ze alles goed kunnen zien. Bij een grotere groep zitten enkele kleuters in het midden.

Hoe?

Stel de eenvoudige vragen uit het lesplan. Deze vragen gaan vooral over de verhaalinhoud.
We stellen maar 2 vragen omdat de kleuters dan uitvoeriger kunnen zijn in hun antwoord.

Voorbeeld: week 1: honden

Vragen over verhaal 'Sammies eerste nacht':

- *Over wie gaat dit verhaal?*
- *Sammie wil niet slapen. Hoe lost Thomas dat op?*

VOOR GEVORDERDEN

In het begin kan je de vragen splitsen en vereenvoudigen. Indien nodig help je de kleuters met de aanzet van het antwoord. Bouw dit af naargelang de weken vorderen.

Stel dezelfde vraag aan meerdere kinderen. Laat de kleuters nadenken over hun antwoorden. Zeggen ze hetzelfde? Waarom denken ze niet hetzelfde? Of net wel?

Probeer na enkele weken meer door te vragen. Stel bijvragen. Houd de vragen echter eenvoudig voor de eerste dag.

Voorbeeld: week 1: honden

Hoofdvraag:
- *Over wie gaat het verhaal?*

Doorvragen/bijvragen:
- *Welk dier is Sammie?*
- *Wie is het baasje van Sammie?*

VERANTWOORDING:
Eenvoudige vragen die hier gesteld worden, noemen we ook wel vragen die niet zoveel cognitieve inspanning van de kleuters verwachten. Het zijn vragen die de kleuters vooral vragen om bepaalde zaken te identificeren, te labelen of te definiëren[17].

Door middel van deze eenvoudige vragen verkennen de kleuters de plot van het verhaal. Dit stelt hen in staat om op dag 2 (bij het hervertellen) dieper in het verhaal te duiken.

1

Uitgebreide herhaling van de magische woorden

Om de woorden te herhalen en te verankeren stelt de ko enkele eenvoudige vragen die de kleuters helpen om de magische woorden meerdere keren in de mond te nemen.

Wanneer?

Op dag 1 nadat het verhaal voor de eerste keer verteld is geweest en de eenvoudige vragen over het verhaal zijn besproken.

Organisatie?

De volledige klas doet mee met deze opdracht. De bedoeling is dat de kleuters deze vragen beantwoorden in groep.

Hoe?

- Haal er opnieuw de prenten van de drie magische woorden bij. Zet deze naast elkaar zodat ze goed zichtbaar zijn.

- Vraag aan de kleuters op welke van de drie prenten ze een bepaald magisch woord afgebeeld zien. Neem deze prent en herhaal opnieuw de **definitie**.

- Vervolgens **link** je het magische woord met het **verhaal** dat je net hebt verteld.

- Daarna stel je een aantal **eenvoudige vragen** die de kleuters samen moeten beantwoorden. De eenvoudige vragen zijn eenvoudig opgesteld in de zin dat de kleuters het antwoord eigenlijk al bijna voorgezegd krijgen alvorens ze zelf moeten antwoorden. Dit geeft hen zelfvertrouwen en succeservaringen.

- Nadat je op deze wijze de drie magische woorden behandeld hebt, stel je de kleuters **ervaringsvragen** over de magische woorden.

De definities en alle vragen die je moet stellen, staan op de achterzijde van de prent. Nadat je een prent hebt afgewerkt, ga je over naar het volgende magische woord en doe je hetzelfde. Dit gebeurt aan een snel tempo.

Pas op: deze eenvoudige vragen over de magische woorden zijn een goede voorbereiding op de denkstimulerende vragen die later volgen. Hier blijft het niet bij.

Voorbeeld uitgebreide herhaling van de magische woorden: week 1: honden

Ko: "Op welke prent zie je een 'lijn?"

Kleuters wijzen de juiste prent aan.

De ko herhaalt de definitie: "Een lijn is een touw of een ketting waar de hond aan vasthangt. Wat zie je hier?" De kleuters antwoorden in koor 'een lijn'. Vervolgens linkt de ko het magische woord aan het verhaal.
De ko stelt de vragen te vinden op de achterkant van de prent: enkele eenvoudige vragen en een ervaringsvraag.

Dag 1 Verwerking	Uitgebreide herhaling magische woorden
Definitie lijn	Een lijn is een touw of een ketting waar de hond aan vasthangt.
Link met verhaal	Sammie moest buiten niet aan de lijn.
Eenvoudige vragen	Wat zie je hier? ☺ *Een lijn* Hoe ziet een lijn eruit? ☺ *Een touw of ketting waar de hond aan vasthangt* Hoe heet het touw waar een hond aan vasthangt? ☺ *Een lijn*
Eigen ervaring	Moet de hond die je kent aan de lijn als die buiten gaat?

Figuur 2: achterkant van de prent met magisch woord 'lijn'

VOOR GEVORDERDEN

Controleer of iedereen meedoet. Behoud de laatste beurten voor de stillere of taalzwakkere kleuters. Stel zeker ook ervaringsvragen aan de zwakkere kleuters om hen op die manier extra spreekkansen te geven.
Het vraagt soms heel wat tijd om de link met het verhaal te expliciteren. Je kan het gerust weglaten omdat dit op dag 2 uitvoeriger wordt gedaan.

VERANTWOORDING:

We kunnen het belang van **herhaling** hier niet genoeg benadrukken. De magische woorden herhalen aan de hand van een aantal zeer eenvoudige vragen is noodzakelijk opdat de kleuters de woorden beter onthouden en verankeren[10].

De kleuters moeten de eenvoudige vragen in groep beantwoorden. Dit principe wordt ook wel **choral response** genoemd. Alle kleuters worden aangemoedigd om in koor te antwoorden op de vragen. De vragen worden aan een snel tempo gesteld en moeten de kleuters gemotiveerd en geëngageerd houden. Deze techniek verhoogt ook het aantal keren dat ze het magische woord horen[10].

2 3.2. DAG 2: Het verhalend prentenboek een tweede maal vertellen

Motivatie

- Fase 1: Beknopte herhaling van de magische woorden 26
- Fase 2: Zoek de magische woorden in het verhaal 28

Verhaal met uitdagende vragen

31

(Motivatie Fase 3: Introductie uitdagende vraag)

Verwerking

- Fase 1: Inzichtsvragen in het verhaal 34
- Fase 2: Sorteerspelletje 36

Algemene tip over de groepssamenstelling

Om de kleuters meer spreekkansen te geven, doe je de activiteit op dag 2 bij voorkeur in een kleine groep van 6 à 12 kleuters, met in de eerste plaats de taalzwakke leerlingen. De lesfases zijn meer gericht op taalproductie en denkstimulering. De andere kleuters zijn ondertussen rustig bezig in de hoeken. Ofwel neemt een SES-juf deze activiteit over.

Indien er in de klas kleuters zijn met een zeer lage taalvaardigheid voor het Nederlands, is het beter om deze te plaatsen in licht heterogene groepen. Het is mogelijk om de activiteit op dag 2 meermaals in kleine groepen uit te voeren.

Soms is het moeilijk om een rustige ruimte (in of buiten de klas) te vinden voor de uitvoering van deze activiteit. In een dergelijk geval is het ook mogelijk om de activiteit in grote groep uit te voeren. We raden in dit geval aan om op voorhand bepaalde lesfases wél in kleine groep uit te voeren, namelijk de beknopte herhaling van de magische woorden, de magische woorden zoeken in het verhaal, het sorteerspelletje. Op die manier zijn deze kinderen beter voorbereid.

2 Beknopte herhaling van de magische woorden

Voor het verhaal voor de tweede keer wordt verteld, is het nodig om de magische woorden nog eens kort te herhalen om het geheugen van de kleuters op te frissen.

Wanneer?

Op dag 2 wordt gestart met een korte herhaling van de magische woorden om alles nog eens op te frissen

Organisatie?

Om de kleuters meer spreekkansen te geven, doe je de activiteit bij voorkeur in een kleine groep van 6 à 12 kleuters, met in de eerste plaats de taalzwakke leerlingen. De activiteiten zijn meer gericht op taalproductie en denkstimulering. De andere kleuters zijn ondertussen rustig bezig in de hoeken. Ofwel neemt een SES-juf deze activiteit over.

Hoe?

Neem de prenten van de magische woorden van dag 1 er terug bij. Plaats deze prenten goed zichtbaar naast elkaar. Neem een eerste prent en herhaal de definitie van het magische woord. Dan stel je enkele eenvoudige vragen van de eerste dag opnieuw. De definitie en de vragen staan achteraan op de prenten van de magische woorden. Je hoeft niet alle vragen te herhalen.

Voorbeeld beknopte herhaling van de magische woorden: week 1: honden

Ko: "We hebben gisteren heel wat nieuwe woorden geleerd wanneer we het verhaal lazen over Thomas en zijn hondje Sammie! Kennen jullie deze woorden nog? Ik zal ze snel nog eens aan jullie tonen!"

De Ko plaatst de prenten van de magische woorden naast elkaar zodat alle kleuters ze kunnen zien. De ko kiest een eerste prent en herhaalt het woord samen met de definitie. Dan worden de eenvoudige vragen van de vorige dag opnieuw gesteld.

Dag 2 Motivatie	Beknopte herhaling magische woorden
Definitie lijn	Een lijn is een touw of een ketting waar de hond aan vasthangt.
Eenvoudige vragen	Wat zie je hier? ☺ *Een lijn* Hoe ziet een lijn eruit? ☺ *Een touw of ketting waar de hond aan vasthangt* Hoe heet het touw waar een hond aan vasthangt? ☺ *Een lijn*

Figuur 3: achterkant van de prent van het magische woord 'lijn'

VOOR GEVORDERDEN

Deze herhaling kan je ook in spelvorm doen. Bijvoorbeeld:
- Jij zegt de definitie en de kleuters noemen het woord (en wijzen de juiste prent aan.)
- Je speelt een KIM-spel. Een foto verdwijnt. De kleuters noemen de verdwenen foto.
- Je steekt de foto's elk in een doosje met een andere kleur. De doosjes gaan door elkaar. Welke foto zit er in welk doosje? (Gemakkelijk te maken met oude CD-doosjes.)
- Je fluistert een magisch woord in het oor van een kleuter, die het weer doorfluistert in het oor van een andere kleuter, enz. Wat was het magisch woord?

Voordat je het spelletje begint, herhaal je zelf kort nog even de woorden, en hun verklaringen. Zo is iedereen mee.

Maak het spelletje kort en bondig! Het is niet meer dan een actieve manier om de woorden te herhalen.

VERANTWOORDING:

Deze activiteit is ook een goed voorbeeld van het nut van herhalen. Wat we uiteindelijk willen bereiken, is wat pedagogen en psychologen '**overlearning**' noemen. Dit wil zeggen dat je woorden herhaalt tot over het punt van echt beheersing, zodat ze geautomatiseerd worden[10].

2 Zoek de magische woorden in het verhaal

De kleuters zoeken met de hulp van de ko de prenten van de magische woorden terug in het boek en krijgen een korte herhaling van de rol van deze magische woorden in het verhaal.

Wanneer?

Op dag 2 na de beknopte herhaling van de magische woorden van dag 1.

Organisatie?

Om de kleuters meer spreekkansen te geven, doe je de activiteit bij voorkeur in een kleine groep van 6 à 12 kleuters, met in de eerste plaats de taalzwakke leerlingen. De kleuters zitten in een kring rond de ko, sommigen zitten in het midden om goed te zien.

Hoe?

- Zoek op voorhand 2-3 afbeeldingen in het boek waarop telkens minstens één magisch woord afgebeeld staat. Plak een post-itnote op deze afbeelding.

- Herhaal voor elke afbeelding het volgende:
  - Vraag de kleuters om naar de afbeelding te kijken.
  - Vraag hen of ze een magisch woord zien, en welk magisch woord dan.
  - Vraag de kleuters wat er op de afbeelding gebeurt.
  - Vat de inhoud samen in twee zinnen en herhaal dit samen met de kleuters.

Voorbeeld zoek de magische woorden in het verhaal: week 3: bouwen

Ko: “We hebben de magische woorden nu eens goed herhaald, maar weten jullie nog waar deze magische woorden stonden in het verhaal? Laten we samen zoeken naar de magische woorden op de prenten!”

De ko neemt het verhalend prentenboek ‘een dag bij de dierenbouwers’ op schoot en toont de prent van de architect.

Ko: "Welk magisch woord zien jullie hier?"

Kleuters: “Ik zie een architect!”

Ko: “Wat gebeurt er op de prent?"

Kleuters: “ De architect is aan het tekenen.”

Ko: "En wat doen die pinguïns hier? Wie zijn dat?"

Kleuters: "Het huis is voor de pinguïns."

Ko: “Goed zo, hier zie je de architect bij de pinguïns. De bouwvakkers gaan een huis bouwen voor de pinguïns en de architect is hier aan het bedenken hoe het huis er uit zal zien.”

Ko: “Zeer goed! Jullie moeten dit goed onthouden. Want straks, als ik het verhaal nog eens ga vertellen, en jullie zien een pagina met een post-it op, dan moeten jullie mij vertellen wat er hier aan het gebeuren is! Gaan jullie dit goed onthouden? Vertel mij nog eens wat er hier gebeurt, kleuter 1?

Kleuter 1: “De architect helpt de bouwvakkers om het huis te bedenken.”

Ko: “Goed zo! Nu gaan we een andere prent bekijken!”

VOOR GEVORDERDEN

Spoor de kleuters aan om een volledige zin te gebruiken wanneer ze beschrijven welk magisch woord ze op de prent zien. Leer hen de zinsstam: ik zie een XXX"
(Of iets meer uitdagend: Op de prent zie ik een XXX.)

We raden aan om deze activiteit in een kleine groep te doen. Lukt dat niet omdat je geen rustige plaats vindt waar de kleuters aandachtig kunnen luisteren, pak het dan aan als volgt:
- Laat de taalzwakkere kleuters op voorhand met jou al eens naar de magische woorden zoeken in het verhaal. Geef hen hierbij veel spreekkansen zodat ze de magische woorden uitgebreid in de mond namen.
- Begin in de grote kring opnieuw met een hele korte herhaling van de woorden. Laat alle kleuters samen naar de magische woorden zoeken op de prenten. De taalzwakkere kleuters zullen genieten van de voorkennis die ze hebben. Geef hen de kans om die voorkennis ten toon te spreiden.

Je kan de kleuters ook op voorhand eens laten zoeken naar de woorden in de boekenhoek.

Nadat je zelf in enkele zinnen hebt samengevat wat er op de prent gebeurt, kan je nog enkele

Spoor de kleuters aan om een volledige zin te gebruiken wanneer ze beschrijven welk magisch woord ze op de prent zien. Leer hen de zinsstam: ik zie een XXX"
(Of iets meer uitdagend: Op de prent zie ik een XXX.)

Raden aan om deze activiteit in een kleine groep te doen. Lukt dat niet omdat je geen rustige plaats vindt waar de kleuters aandachtig kunnen luisteren, pak het dan aan als volgt:
- Laat de taalzwakkere kleuters op voorhand met jou al eens naar de magische woorden zoeken in het verhaal. Geef hen hierbij veel spreekkansen zodat ze de magische woorden uitgebreid in de mond namen.
- Begin in de grote kring opnieuw met een hele korte herhaling van de woorden. Laat alle kleuters samen naar de magische woorden zoeken op de prenten. De taalzwakkere kleuters zullen genieten van de voorkennis die ze hebben. Geef hen de kans om die voorkennis ten

2

Verhaal met uitdagende vragen

De ko leest het verhaal voor een tweede keer interactief voor en vestigt aandacht op de elementen in het verhaal waar later vragen over gesteld worden. De kleuters krijgen een aantal extra vragen over het verhaal op de bladzijden waarop de magische woorden zijn afgebeeld.

Wanneer?

Op dag 2 wanneer de kleuters samen met de ko de magische woorden hebben gevonden en besproken in het verhaal. De ko zal het verhaal nu voor een tweede keer voorlezen. Er hangen reeds enkele post-itnotes in het verhaal om de kleuters duidelijk te maken waar ze het verhaal zelf moeten navertellen.

Organisatie?

Om de kleuters meer spreekkansen te geven, doe je de activiteit bij voorkeur in een kleine groep van 6 à 12 kleuters, met in de eerste plaats de taalzwakke leerlingen. De kleuters zitten in een kring rond de ko, sommigen zitten in het midden om goed te zien.

Hoe?

- Geef de kleuters voor het lezen een uitdagende luistervraag (of twee luistervragen). Op deze vraag moeten ze na het vertellen een antwoord kunnen formuleren.
-
- Lees vervolgens het verhaal interactief voor. Dit wil niet zeggen dat je de kleuters zelf elke bladzijde laat navertellen! Dit wil wel zeggen dat je regelmatig al vragen stelt in functie van de inzichtsvragen achteraf.

Voorbeeld: interactief voorlezen met aandacht voor inzichtsvragen achteraf

Week 1: honden: 'Sammies eerste nacht'
Voor het vertellen geef je aan de kleuters de volgende luistervraag: "Wat mag Thomas allemaal doen met Sammie van zijn ouders? Wat mag hij niet doen?
Tijdens het verhaal stel je al vragen over wat Thomas wel en niet mag van zijn ouders. Dit bereidt de kleuters al voor op de inzichtsvraag die zal volgen (nl. "Wat mag Thomas allemaal doen met Sammie van zijn ouders? Wat mag hij niet doen?")

- Wanneer je op een prent met een doelwoord (een post-it note) aankomt, vraag je aan de kleuters wat er op deze prent gebeurt. Haal de kleuters niet naar voren, maar laat ze op hun plaats zitten en van daaruit vertellen. Als de eerste kleuter die je aanduidt het niet meteen weet, geef je eerst een beetje denktijd of stel je een vraag die kan helpen alvorens je overgaat naar de volgende kleuter.

- Laat de kleuters het magische woord in hun antwoord zeker benoemen en **vat** hun antwoord **samen** alvorens verder te lezen.

Voorbeeld interactief voorlezen met spreekopdracht: week 3: bouwen

Ko: "Ik ga het verhaal nu nog eens vertellen! Ik ben blij dat jullie mij daarmee gaan helpen!" De ko neemt het verhalend prentenboek 'een dag bij de dierenbouwers' en begint met voorlezen. De ko komt bij een pagina met een post-itnote op.

Ko: "Wat zie ik hier staan? Een post-it! Dat betekent dat jullie mij helpen om te vertellen wat er op deze pagina gebeurt. Welk magisch woord staat ook weer op deze pagina?"

Kleuter: "Architect!"

Ko: "Goed zo, en kan je mij vertellen wat er gebeurt op deze pagina met de architect op?" De ko geeft de kleuter voldoende denktijd om zijn antwoord te formuleren.

Kleuter: " De architect helpt de pinguïns om een huis te bouwen. De architect bedenkt hoe het huis er moet uit zien."

Ko: "(Naam kleuter) vertelt mij dat je op deze pagina de architect ziet die de pinguïns helpt om een huis te bedenken. Dat klopt helemaal, zeer goed! We gaan samen verder lezen, en als jullie opnieuw een post-itnote zien, dan mag de volgende vertellen!"

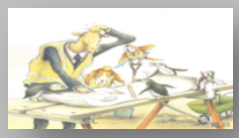

VOOR GEVORDERDEN

In de beschrijving hierboven krijgen slechts enkele kleuters het woord. Dat is jammer, want spreekkansen zijn erg belangrijk voor de taalontwikkeling.
Om dit probleem op te lossen, kan je de kleuters aan elkaar laten vertellen wat op de prent gebeurt. Concreet draait iedere kleuter zich om naar de kleuter naast hem/haar en ze vertellen aan elkaar welk magisch woord op de pagina voorkomt en wat er gebeurt. Ook de ko geeft hier het goede voorbeeld en voert deze opdracht uit met een kleuter naast hem/haar. Dit principe heet **duopraten**[18]. Uit onderzoek[19] blijkt dat taalzwakke kleuters hier veel voordeel uit halen. Hun woordenschat gaat erop vooruit doordat ze associaties leggen tussen woorden en ervaringen.

Voorbeeld: duopraten

Ko: "We komen opnieuw op een pagina met een post-itnote! Welk magisch woord stond nu weer op deze pagina? Draai je om naar je buurman of buurvrouw en vertel aan elkaar welk magisch woord op deze pagina staat en wat er gebeurt!"

VERANTWOORDING:
Alvorens meer uitdiepende en inzichtelijke vragen over het verhaal worden gesteld, is het belangrijk dat de kleuters vertrouwd geraken met de gebeurtenissen in dit verhaal. De inhoudsvragen die gesteld worden ter voorbereiding van de inzichtelijke vragen zijn daarom een belangrijke vorm van **scaffolding**[26]. Kleuters maken eerst kennis met het algemene beeld alvorens hierover uitdiepende vragen gesteld worden.

De vragen bij de prenten met de magische woorden zorgen ervoor dat de kleuter een actieve

verteller wordt in het verhaal, terwijl de ko een actieve luisteraar wordt. Met andere woorden: de rollen keren om! Dit heeft voordelige effecten voor de kleuters: ze nemen de woordenschat meer in de mond en onthouden ze zo ook beter[21]!

2

Inzichtvragen

Om het verhaalbegrip te verdiepen en de kleuters de kans te geven om te redeneren worden een beperkt aantal inzichtelijke vragen over het verhaal gesteld (Hoe? Waarom?).

Wanneer?

Op dag 2 nadat het verhaal voor een tweede keer interactief verteld is geweest .

Organisatie?

Om de kleuters meer spreekkansen te geven, doe je de activiteit bij voorkeur in een kleine groep van 6 à 12 kleuters, met in de eerste plaats de taalzwakke leerlingen.

Hoe?

Stel de inzichtsvra(a)g(en) in het lesplan. Deze vragen hebben te maken met het verhaal en vragen van de kleuters een beetje meer denkwerk. Je kan de vraag ook opdelen en doorvragen! Er worden slechts 1 of 2 inzichtsvragen gesteld. Dit omdat de kleuters dan uitgebreid kunnen antwoorden op de vraag en genoeg denktijd krijgen.

Voorbeeld: week 1 honden

Inzichtsvraag over verhaal 'Sammies eerste nacht':

- *"Sammie slaapt op het einde in het bed van Thomas. Wat vinden mama en papa daarvan?"*
- *Mag Sammie in het bed van Thomas slapen? Waarom niet? Waar valt Sammie in slaap? Wie heeft Sammie in het bed gelegd? Waarom deed hij dat? Wie maakt hem straks wakker? Hoe voelt mama zich?*

Geef de kleuter **denktijd** nadat je de vraag hebt gesteld.

VOOR GEVORDERDEN

Laat meerdere kleuters een antwoord formuleren op de vragen. Wanneer de eerste kleuter die je aanduidt het antwoord niet meteen weet, ga je over naar enkele andere kleuters. Kom op het einde terug bij de eerste kleuter die je koos en laat hem/haar het laatste antwoord opnieuw formuleren. Zo geef je de kleuters die het in het begin niet wisten, toch de kans om een goed antwoord te geven.

Probeer zoveel mogelijk door te vragen. Pas het **uitbreidings**[21]-principe toe. Dit wil zeggen dat je meerdere open vragen na elkaar stelt om het antwoord van de kleuter uit te breiden. Wanneer een kleuter slechts kort antwoordt, erken dit en breid dit antwoord uit:

- Kleuter: 'In bed'
- Ko: 'Inderdaad! Sammie slaapt in het bed van Thomas. Hoe komt Sammie daar terecht?'
- Kleuter: 'Door Thomas, maar het was per ongeluk!'

Door de kleuters te helpen met het uitbreiden van hun vragen, wordt hun woordenschat en conceptuele kennis gradueel uitgebouwd[20]. Ook doorvragen is hierbij belangrijk. In

bovenstaand voorbeeld stelt de ko nog een extra vraag om de kleuter te laten argumenteren.

VERANTWOORDING:

We stellen de inzichtsvragen pas na de tweede keer dat het verhaal werd voorgelezen omwille van het scaffolding[7] principe. We bouwen de moeilijkheidsgraad in de vragen op: van eenvoudige vragen naar meer inzichtelijke (en dus moeilijkere) vragen. De inzichtsvragen noemt men ook wel vragen die meer cognitieve inspanningen vragen bij de kleuters. Bij dit soort vragen moeten de kleuters meer elementen uit het verhaal relateren aan elkaar en associëren met elkaar[17].

We beperken ons tot twee inzichtsvragen om tot meer diepgang te komen. Uit onderzoek blijkt dat méér (open) vragen stellen aan kinderen niet leidt tot betere resultaten in woordenschat. Wat wel een verschil maakt, zijn de kansen die de kinderen krijgen om uitgebreid te antwoorden op de vragen. De leerkracht doet dit door meerdere kinderen op dezelfde vraag te laten antwoorden of bijvragen te stellen[20].

2

Sorteerspelletje

Opdat de kleuters de magische woorden zouden herhalen en in andere contexten zien, wordt een spelletje gespeeld waarbij verschillende prenten van de magische woorden vergeleken worden met elkaar.

Wanneer?

Op dag 2 nadat er een inzichtsvraag/meerdere inzichtsvragen werd(en) gesteld over het verhaal, om de magische woorden nog eens extra te verwerken.

Organisatie?

Om de kleuters meer spreekkansen te geven, doe je de activiteit bij voorkeur in een kleine groep van 6 à 12 kleuters, met in de eerste plaats de taalzwakke leerlingen.

Hoe?

Neem de sorteerkaarten die horen bij de themaweek die van toepassing is (dit staat beschreven op de lesplannen). Deze sorteerkaarten stellen al dan niet een bepaald magisch woord voor.

Voorbeeld: sorteerkaarten week 1 (dag 2): honden

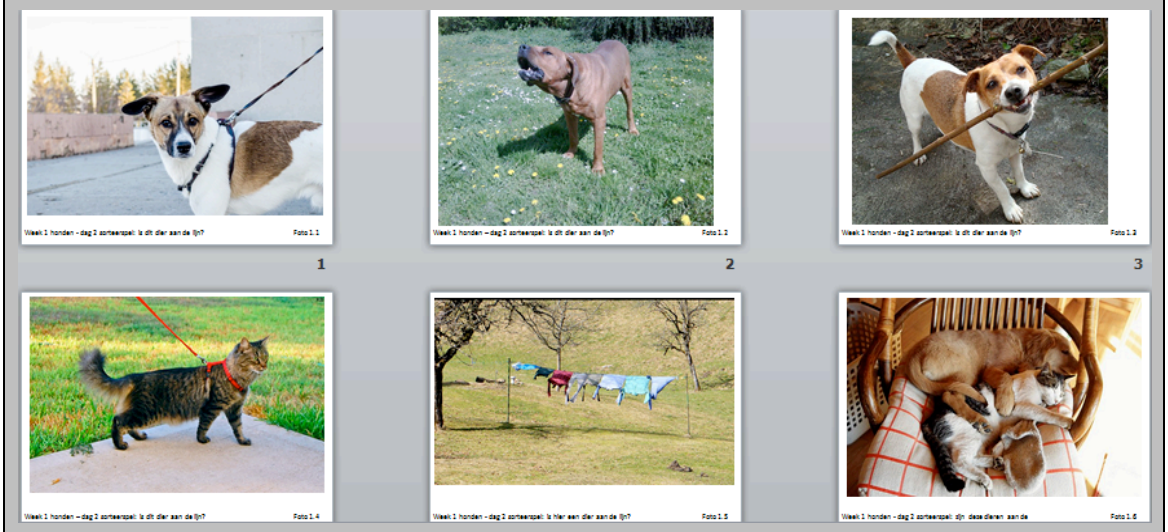

- Toon de sorteerkaarten (1 voor 1 of indien vermeld in paren).

- De kleuters duiden aan met hun **duim** of het dat magisch woord is of niet. Duim omhoog voor 'ja', duim omlaag voor 'neen' (tenzij anders vermeld).

- Stimuleer de kleuters om **argumenten** te geven voor hun keuze, en om de magische woorden zoveel mogelijk te gebruiken. Je hoeft dit niet bij elke kaart te doen, maar doe het toch regelmatig.

Voorbeeld sorteerspelletje: week 1: honden

Ko: "Ik ga jullie een aantal prenten laten zien. Wanneer jullie het magische woord 'lijn' zien op de prent, dan steken jullie de duim omhoog. Wanneer jullie het magische woord 'lijn' niet zien op de prent, dan doen jullie de duim omlaag! (toon dit voor). Zullen we dit samen eens oefenen? Wat doen jullie als op de prent het magische woord 'lijn' te zien is?"

Kleuters doen de duim omhoog.

Ko: "Goed zo! En wat als jullie het magische woord 'lijn' niet zien?"

 Kleuters doen de duim omlaag.

Ko: "Ik denk dat jullie dit goed gaan kunnen. Goed opletten nu! Ik ga de eerste prent tonen: zien jullie hier een hond aan de lijn?"

Kleuters moeten de duim omhoog doen. De ko kiest er een kleuter uit met de duim omhoog, en een kleuter met de duim omlaag.

Ko: "Waarom staat hier volgens jou wel een hond aan de lijn?"
"Waarom staat hier volgens jou geen hond aan de lijn?"

De ko laat de kleuters hun antwoorden staven.

VOOR GEVORDERDEN

Probeer de antwoorden van de kleuters uit te breiden. Modelleer een goed antwoord voor de kleuters en laat hen deze zinnen nazeggen. Gebruik volledige zinnen en een goede grammatica[20]. Je kan gebruik maken van volgende zinsstammen:

- "Volgens mij is dit geen…want…"
- "Dit is wel een…omdat…"
- "Ik zie hier een…omdat ik…zie."

Voorbeeld: is dit een hond aan de lijn?

- "Volgens mij is dit wel een hond aan de lijn omdat er een touw aan de hond hangt."

Soms vind je eerder **controversiële prenten**. Dit zijn prenten waarvan het juiste antwoord discutabel is en redeneren belangrijker is.

Voorbeeld: week 1: honden: is dit dier tam?

Het zou bij dit prentje kunnen dat er een kleuter is die opmerkt dat je een tijger wel kan temmen, maar het nog steeds gevaarlijk is om hem te aaien. Een tijger zal ook niet altijd luisteren. Hij is nog steeds gevaarlijk. Waardeer dit soort opmerkingen! Het is belangrijk dat kleuters over deze prenten leren reflecteren.

VERANTWOORDING:

Het gebruik van de duimen is een niet-talige manier om de kleuters te laten antwoorden. Op die manier halen we taalzwakke kleuters over de brug om te praten over de woorden. Iedereen kan antwoorden door de duimen in de lucht te steken en dit verhoogt de betrokkenheid. We hebben gemerkt dat de kleuters dit sorteerspelletje heel fijn vinden en ze tonen zich ook zeer betrokken!

Door de kleuters eerst de duimen omhoog te doen en hen dan te laten redeneren over hun antwoord, passen we een principe genaamd '**lifting**' [21] (het liftprincipe) toe. We stellen eerst een gesloten vraag ("Is dit een…? Ja of neen?") en laten de kleuters verder nadenken over dit antwoord door een meer open vraag te stellen ("Waarom wel/niet? Hoe zie je dat?"). Dit spelletje is daarom een goede manier om aan **betekenisonderhandeling** te doen.

Bij de controversiële prenten worden de kleuters uitgedaagd om te argumenteren. Dit leidt zowel bij de kleuters als bij de kleuteronderwijzer tot een rijke taal.

3

3.3. DAG 3: het informatieve prentenboek een eerste maal vertellen

Motivatie

- Fase 1: Introductie magische woorden 41
- Fase 2: Boeksnuffelen 43

Verhaal met voorspelvragen (motivatie fase 3: introductie luisteropdracht + interactief voorlezen met voorspelvragen) 45

Verwerking

- Fase 1: Twee eenvoudige vragen over het verhaal 48
- Fase 2: Uitgebreide herhaling van de magische woorden 49
- Fase 3: Flapjesspel 52

3

Introductie magische woorden

Voordat het informatief prentenboek wordt voorgelezen, worden enkele magische woorden aan de hand van simpele, kindvriendelijke definities expliciet meegegeven. De ko gebruikt hiervoor een 'magische doos' (een map met de prenten van de magische woorden).

Wanneer?

Op dag 3 wanneer het informatief prentenboek voor een eerste maal wordt verteld.

Organisatie?

De volledige klas doet mee met deze opdracht. De kleuters zitten bij voorkeur in een kring rond de ko zodat ze alles goed kunnen zien.

Hoe?

- Plaats de kleuters bij voorkeur in een kring, met een aantal in het midden. Zorg dat iedereen het boek kan zien en dat je ook een goed overzicht hebt over de kleuters.

- De ko vertelt dat ze een informatief verhaal gaat vertellen maar introduceert eerst opnieuw de **magische doos.** Hierin zitten de prenten van de magische woorden die de kleuters zullen aanleren deze week.

- Maak de kleuters warm voor de magische woorden, gebruik bijvoorbeeld een toverspreuk: "Hocus Pocus Papinoos, wat zit er in de magische doos?". Laat iedere keer een andere kleuter een prent uit de doos halen. Maak deze introductie niet te lang. De nadruk ligt op de magische woorden. Wanneer je de prent vast hebt, introduceer je meteen het woord met de definitie.

- Herhaal het magisch woord meerdere keren in jouw uitleg. Laat de kleuters het magisch woord zelf uitspreken zodat ze de klankvorm onder de knie krijgen. Let erop dat alle kleuters het magisch woord in de mond nemen! Geef ze eventueel een extra spreekkans.

- Stel een vraag over de prent om de voorkennis bij de kleuters te activeren (zie achterkant van de prent). Indien de kleuters in de klas al een eerdere ervaring hadden met het woord, verwijs je hiernaar.

⚠ **Pas op**! Laat de kleuters het woord of de definitie NIET raden, maar zeg dit meteen zelf. Dit is misschien in tegenspraak met wat je intuïtief zou doen. Stel daarna meteen een vraag over de prent. De definities en de vragen staan als geheugensteun vermeld op de achterkant van de prenten.

Voorbeeld introductie magische woorden: themaweek 1: honden

Ko: "Ik ga jullie een speciaal verhaal vertellen, het is een informatief verhaal, maar voordat we hieraan beginnen moeten jullie eerst ontdekken wat er in de magische doos zit! Hocus Pocus Papinoos, wat zit er in de magische doos?"

Een kleuter haalt volgende prent uit de magische doos:

Prent 5: 'volwassen' (alle nodige informatie staat op de achterkant)

Ko: "Op dit prentje zie je het magische woord 'volwassen'! Volwassen betekent dat je geen kind meer bent en niet meer zal groeien. Zeg het magisch woord maar even na: volwassen."

(kleuters allemaal: volwassen)

Ko: Wat is het verschil tussen de pup en de volwassen hond?"

De Ko doet dit op dezelfde manier met de andere magische woorden van dit verhaal.

- Hang de prenten op zodat deze goed zichtbaar zijn voor de kleuters en legt uit dat dit '**magische woorden'** zijn. Zeg dat de kleuters deze woorden goed moeten onthouden. De ko zal nu beginnen met het vertellen van het informatief prentenboek.

VERANTWOORDING:

Geef eerst de woorden en de definities, en laat de kleuters niet raden. De reden hiervoor is dat misconcepties moeilijk te corrigeren vallen. Wanneer kleuters een fout woord 'gokken' bij de prenten, bestaat de kans dat ze dit (en niet het juiste!) gaan onthouden. Dit zorgt er ook voor dat alle kleuters van in het begin betrokken worden. Wanneer je bijvoorbeeld in het begin vraagt: "wie weet wat dit is?", sluit je onbewust al een aantal kleuters uit die dit helemaal niet weten. Zij kunnen dan van in het begin niet meer deelnemen aan de discussie[10].

Er wordt gebruik gemaakt van simpele, kindvriendelijke definities. Deze definities beschrijven het woord steeds uit de context zodat de focus op het woord en de betekenis van het woord komt te liggen[10].

De kleuters worden uitgedaagd om het magisch woord zelf in de mond te nemen. Door op deze wijze de klankvorm van het woord te verkennen, slaan ze het beter op in hun geheugen.[22]

Wereldwoorden gaat ervan uit dat de kleuters reeds een impressie hebben gehad rond het thema zodat hun voorkennis reeds geactiveerd is...

3

Boeksnuffelen

Voordat het verhaal wordt voorgelezen gaat de ko met de kleuters de kaft en (eventueel) enkele prenten in het boek verkennen aan de hand van een aantal vragen.

Wanneer?

Op dag 3 wanneer de ko de magische woorden heeft voorgesteld en heeft verteld dat ze het informatief prentenboek zal voorlezen.

Organisatie?

De volledige klas doet mee met deze opdracht. De kleuters zitten bij voorkeur in een kring rond de ko zodat ze alles goed kunnen zien. Bij een grotere groep zitten enkele kleuters in het midden.

Hoe?

Toon de kleuters het informatief prentenboek en bespreek met hen volgende zaken:
- **Genre**: vertel dat een informatief prentenboek een boek is om uit te leren

- Toon de **kaft:**
  - Wat zien jullie?
  - Wat zouden we uit dit boek leren?
- Geef de **titel** en vermeld de **auteur**

Een informatief prentenboek is niet hetzelfde als een verhaal. Het is belangrijk dat de kleuters gewezen worden op dit andere genre: wijs op de inhoudstafel, vetgedrukte woorden en de index, als deze aanwezig zijn[23].

Voorbeeld boeksnuffelen: themaweek 3: bouwen

Ko: "Vandaag lees ik jullie voor uit een informatief prentenboek. Dat is een zeer speciaal boek want dit boek is om uit te leren. Je zal dus heel veel dingen te weten komen die je misschien nog niet wist! Hier zien jullie de voorkant van het boek. Wat zien jullie?"

Kleuters: "Een man met een helm!", "Een bouwer"

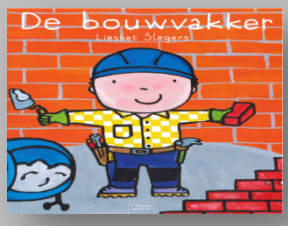

Ko: "Een bouwer zeggen jullie, wat zouden we dan uit dit boek leren?"

Kleuters: "Hoe je moet bouwen", "Wat die meneer doet"

Ko: "Ik kan jullie vertellen dat dit boek 'de bouwvakker' heet en geschreven is door Liesbet Slegers. Ik denk dat we dus wel iets zullen leren over de bouwvakker. Gaan we samen eens kijken?"

VOOR GEVORDERDEN

Laat 2 à 3 kinderen dezelfde vraag beantwoorden. Doe alsof je zelf niet weet waar het boek over gaat. Luister naar de verschillende antwoorden maar evalueer deze niet. Je mag de antwoorden wel vergelijken met elkaar, maar een definitief antwoord formuleer je nog niet.

Doe een korte 'picture walk'[12] met de kleuters. Laat enkele bladzijden in het boek zien, zodat ze al beter begrijpen wat ze allemaal zullen leren.

VERANTWOORDING:

Boekoriëntatie[13].

Het informatief prentenboek wordt pas verteld nadat de kleuters het verhaal hebben gehoord. Dit is betekenisvoller omdat ze dan reeds de voorkennis uit het verhaal hebben om uit te putten[10].

We raden verder aan dat ze reeds echte ervaringen opdeden binnen het thema.

3

Interactief voorlezen[3] met voorspelvragen

Het verhaal wordt op een interactieve manier voorgelezen: de ko stelt een aantal voorspelvragen tijdens het lezen. Wanneer de ko een zin met een magisch woord voorleest, besteedt de ko extra aandacht aan de verklaring van het woord.

Daarnaast krijgen de kleuters ook een luisteropdracht: ze moeten hun hand in de lucht steken als ze een magisch woord horen. Indien de ko deze luisteropdracht als storend ervaart, kan hij in de plaats hiervan een eenvoudige vraag stellen over de inhoud van het verhaal (zie tips voor gevorderden.)

Wanneer?

Op dag 3 wanneer de ko de kaft van het informatief prentenboek heeft besproken met de kleuters. Eerst wordt de luisteropdracht geïntroduceerd (1) en klassikaal ingeoefend.

Organisatie?

De volledige klas doet mee met deze opdracht. De kleuters zitten bij voorkeur in een kring rond de ko zodat ze alles goed kunnen zien. Bij een grotere groep zitten enkele kleuters in het midden.

Hoe?

Gebruik de **aangepaste tekst** van het informatief prentenboek of de **vertelplaten** indien deze er zijn. Je mag de tekst nog meer vereenvoudigen of aanpassen wanneer je merkt dat deze nog te moeilijk is voor de kleuters, zolang de magische woorden maar blijven staan!

Bedenk op voorhand reeds **voorspelvragen** (zie voorbeelden op de lesvoorbereiding). Je kan die op een post-itnote noteren en in het boek kleven.

(1)Introductie luisteropdracht:

Als de kleuters één van de magische woorden horen in het verhaal, moeten ze rustig hun **hand omhoog steken**. Oefen dit eerst eens klassikaal met de kleuters en laat ze de woorden ook nog eens zeggen.

Interactief voorlezen:

- Tijdens het lezen stel je geregeld een aantal **voorspelvragen** (zie voorbeeld)**.**

- Begin met het verhaal voor te lezen. Herinner de kleuters regelmatig aan de luisteropdracht: vraag hen welke woorden ze moeten horen (zo nemen ze de woorden ook meer in de mond).

- Telkens wanneer je een magisch woord tegenkomt, **herhaal je de definitie** en verwerk je de definitie in het verhaal. Wanneer in het boek een prent staat die het magische woord toont, verwijs hier dan ook naar.

- Ook als de kleuters het woord **afgebeeld** zien, maar het staat niet in de tekst, mag je hier positief op reageren. Indien het magisch woord té vaak terugkeert in het verhaal, is het niet meer nodig om de definitie te herhalen. Vertel de kleuters dan dat ze enkel naar de andere magische

- Verbind wat je leest met de ervaringen van de kleuters in de klas**.**

d interactief voorlezen met luisteropdracht: themaweek 3: bouwen

ef prentenboek 'De bouwvakker' wordt verteld:

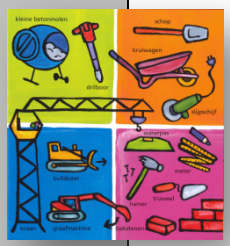

een huis bouwt, heeft heel veel werktuigen nodig.
***gereedschap** zoals een meter en een hamer …"*

Kleuters steken hand in de lucht.

zo! Welk magisch woord hebben jullie gehoord?"

'Gereedschap"

daad! Jullie hoorden ons magisch woord 'gereedschap'. Gereedschap zijn
en die je nodig hebt om iets te maken. Wie een huis bouwt, heeft veel
en nodig om dat huis te maken, ook kleine zoals een meter en een hamer, die kan
de prent. Wie ziet er nog gereedschap op de prent?"

"Daar. Een meter."

woorden staan steeds in het vet aangeduid op de achterkant van de vertelplaten.
werkt met het boek kan je de post-its met de definities gebruiken.

nformatie prentenboek interactief voor. Dit wil zeggen dat je tijdens het
en toe korte **voorspelvragen** stelt of vragen die de kleuters kunnen
en door **naar de prent te kijken**. Gebruik maken van voorspelvragen tijdens het
lpt kinderen bij hun informatieverwerking en helpt om snel woordenschat op te

d vragen over de prent:

ouwen, informatief prentenboek:
kan het metselen echt beginnen. Wat doet de grote kraan hier?"
'Bakstenen optillen!"

d voorspelvragen:

ouwen, informatief prentenboek:
zouden de bouwvakkers nu nog moeten doen voordat het huis af is?"

vater uit de kraan, informatief prentenboek:
komt het warm water vandaan?"

VOOR GEVORDERDEN

In het begin is het aangeraden om kort te pauzeren voor je het magisch woord uit de tekst zegt. Dit waarschuwt de kleuters dat het woord eraan komt. Later kan je dit principe afbouwen[15].

In het begin is het aangeraden om kort te pauzeren voor je het magisch woord uit de tekst zegt. Dit waarschuwt de kleuters dat het woord eraan komt. Later kan je dit principe afbouwen[15].

Er zijn nog andere strategieën die je kan toepassen tijdens het voorlezen om het begrip van de tekst te verhogen, bijvoorbeeld de tekst samenvatten, hardop denken, samen naar de prent kijken, nog meer verbanden leggen met de ervaringen van de kleuters.

Indien de ko de luisteropdracht met de magische woorden als storend ervaart, kan hij in de plaats hiervan een eenvoudige vraag stellen over de inhoud van het verhaal voor het vertellen. Tijdens het vertellen kan de ko eens op deze vraag terugkomen. Weten de kleuters nu al een antwoord op deze vraag?
Ook al moeten de kleuters hun vinger niet omhoog steken indien ze een magisch woord horen, toch is het ook nu belangrijk om het magisch woord extra in de verf te zetten.

VERANTWOORDING:

Het voorlezen van informatieve prentenboeken kan aanvoelen als een uitdaging. Lees het daarom op voorhand en pas de tekst aan waar nodig. In tegenstelling tot wat sommige onderwijzers denken zijn informatieve prentenboeken niet saai of te moeilijk voor kleuters! Integendeel, ze bevatten veel interessante woordenschat en een rijk taalaanbod voor kleuters. Kleuters zien ook sneller linken met de echte wereld[24]!

Wanneer je deze opdracht doet en de magische woorden op voorhand introduceert, dan gaan de kleuters gerichter luisteren. Ze zijn daarom ook gemotiveerd en opgewonden om deze opdracht te doen. Door bij ieder magisch woord te pauzeren en er kort de aandacht op te vestigen, krijg je ze weer wat rustig alvorens verder gegaan wordt met voorlezen[15].

Twee eenvoudige vragen over het verhaal

Om de verhaalinhoud te verdiepen stelt de ko een beperkt aantal inhoudelijk eenvoudige vragen over het verhaal.

Wanneer?

Op dag 3 nadat het informatief prentenboek voor de eerste keer verteld is.

Organisatie?

De volledige klas doet mee met deze opdracht. De kleuters zitten bij voorkeur in een kring rond de ko zodat ze alles goed kunnen zien. Bij een grotere groep zitten enkele kleuters in het midden.

Hoe?

Stel de eenvoudige vragen uit het lesplan. Deze vragen gaan vooral over de verhaalinhoud. We stellen maar 2 vragen omdat de kleuters dan uitvoeriger kunnen zijn in hun antwoord.

Voorbeeld: week 1: honden

Vragen over informatief prentenboek 'Het leven van een hond':

- *Wat heb jij onthouden van het boek?*
- *Wat doet de dierenarts?*

VOOR GEVORDERDEN

In het begin kan je de vragen splitsen en vereenvoudigen. Indien nodig help je de kleuters met de aanzet van het antwoord. Bouw dit af naargelang de weken vorderen.

Stel dezelfde vraag aan meerdere kinderen. Laat de kleuters nadenken over hun antwoorden. Zeggen ze hetzelfde? Waarom denken ze niet hetzelfde? Of net wel?

Probeer na enkele weken meer door te vragen. Stel wat bijvragen. Houd de vragen echter eenvoudig voor de eerste dag.

Voorbeeld: week 1: honden

Hoofdvraag:
- *Wat doet de dierenarts?*

Doorvragen/bijvragen:
- *Wat heeft de dierenarts daarvoor gebruikt?*

VERANTWOORDING:

Eenvoudige vragen die hier gesteld worden noemen we ook wel vragen die niet zoveel cognitieve inspanning van de kleuters verwachten. Het zijn vragen die de kleuters vooral vragen om bepaalde zaken te identificeren, te labelen of te definiëren[17].

3

Uitgebreide herhaling van de magische woorden

Om de woorden te herhalen en te verankeren stelt de ko enkele eenvoudige vragen die de kleuters helpen om de magische woorden meerdere keren in de mond te nemen.

Wanneer?

Op dag 3 nadat het informatief prentenboek voor de eerste keer verteld is en de eenvoudige vragen over het verhaal zijn besproken.

Organisatie?

De volledige klas doet mee met deze opdracht. De bedoeling is dat de kleuters deze vragen beantwoorden in groep.

Hoe?

- Haal er opnieuw de prenten van de magische woorden bij. Zet deze naast elkaar zodat ze goed zichtbaar zijn.

- Vraag aan de kleuters op welke van de drie prenten ze een bepaald magisch woord afgebeeld zien. Neem deze prent en herhaal opnieuw de **definitie**.

- Vervolgens **link** je het magische woord met het **informatieve prentenboek** dat je net hebt verteld.

- Daarna stel je een aantal **eenvoudige vragen** die de kleuters samen moeten beantwoorden. De eenvoudige vragen zijn zo eenvoudig opgesteld in de zin dat de kleuters het antwoord eigenlijk al bijna voorgezegd krijgen alvorens ze zelf moeten antwoorden. Dit geeft hen zelfvertrouwen en succeservaringen.

- Nadat je op deze wijze de drie magische woorden behandeld hebt, stel je de kleuters **ervaringsvragen** over de magische woorden.

De definities en alle vragen die je moet stellen staan op de achterzijde van de prent. Nadat je een prent hebt 'afgewerkt', ga je over naar het volgende magische woord en doe je hetzelfde. Doe dit aan een snel tempo.

Pas op: deze eenvoudige vragen over de magische woorden zijn een goede voorbereiding op de denkstimulerende vragen die later volgen. Hier blijft het niet bij.

Voorbeeld uitgebreide herhaling van de magische woorden: week 1: honden

Ko: “Op welke prent zie je een ‘dierenarts’?”

Kleuters wijzen de juiste prent aan.

De ko herhaalt de definitie: “Een dierenarts is een dokter voor dieren”, en linkt het magische woord aan het verhaal.
De ko stelt de vragen te vinden op de achterkant van de prent: enkele eenvoudige vragen en een ervaringsvraag.

Dag 3 Verwerking	Uitgebreide herhaling magische woorden
Definitie dierenarts	Een dierenarts is een dokter voor dieren.
Link met verhaal	Volgens ons boek moet de hond af en toe eens bij de dierenarts voor spuitjes.
Eenvoudige vragen	Wat zie je hier? ☺ *Een dierenarts* Wat is een dierenarts eigenlijk? ☺ *Een dokter voor dieren.* Wat is een dokter voor dieren? ☺ *Een dierenarts.*
Eigen ervaring	Wie was al eens bij de dierenarts?

Figuur 3: achterkant van de prent met magisch woord 'dierenarts'

VOOR GEVORDERDEN

Controleer of iedereen aan het woord is. Behoud de laatste beurten voor de stillere of taalzwakkere kleuters. Stel zeker ook ervaringsvragen aan de zwakkere kleuters om hen op die manier extra spreekkansen te geven.
Het vraagt soms heel wat tijd om de link met het verhaal te expliciteren. Je kan het gerust weglaten omdat dit op dag 2 uitvoeriger wordt gedaan.

VERANTWOORDING:

We kunnen het belang van **herhaling** hier niet genoeg benadrukken. De magische woorden herhalen aan de hand van een aantal zeer eenvoudige vragen is noodzakelijk opdat de kleuters de woorden beter onthouden en verankeren[10].

De kleuters moeten de eenvoudige vragen in groep beantwoorden. Dit principe wordt ook wel **choral response** genoemd. Alle kleuters worden aangemoedigd om in koor te antwoorden op de vragen. De vragen worden aan een snel tempo gesteld en moeten de kleuters gemotiveerd en geëngageerd houden. Deze techniek verhoogt ook het aantal keren dat ze het magische woord horen[10].

3

Flapjesspel

Het flapjesspel is een leuk spelletje waarbij de prenten van de magische woorden snel geraden moeten worden, terwijl ze langzaam maar zeker zichtbaar worden. Op deze manier kan je oude magische woorden herhalen.
Door de kleuters te laten nadenken of er een verband is tussen het oude magische woord en het actuele boek, krijgen ze extra kansen om hun betekenisnetwerk te verdiepen.

Wanneer?

Het flapjesspel wordt gespeeld op dag 3 nadat de magische woorden uitgebreid herhaald zijn geweest. We spelen dit pas op dag 3 omdat de kleuters dan zowel de magische woorden van het verhaal als van het informatief boek kunnen inoefenen.

Organisatie?

De volledige klas doet mee met deze opdracht. De kleuters moeten het flapjesbord goed zien en zo snel mogelijk antwoorden. Je kan ook met de magische doos dit spel spelen.

Hoe?

- Je kan dit spel heel snel spelen (1 minuut: de kleuters moeten de prent gewoon raden), wanneer je bijkomende argumentatievragen stelt (zie 'voor gevorderden') zal het iets langer duren (2 minuten).

- Kies een prent uit alle besproken magische woorden van de les en **bedek deze volledig met de flapjes** zodat de kleuters de prent niet kunnen zien.
  Wanneer je gebruik maakt van de magische doos, steek je de prent hier in.

- **Til** dan een voor een de flapjes **op** zodat de prent steeds meer zichtbaar wordt. Je kan er ook voor kiezen om sommige flapjes snel terug toe te doen zodat de kleuters slechts een deeltje van de prent even kunnen zien. Begin met de flapjes aan de zijkant, deze verraden het minste van de prent. Toon pas op het einde het midden van de prent.
  Wanneer je gebruik maakt van de magische doos, schuif je de prent hier traag uit, zodat deze langzaam maar zeker zichtbaar wordt voor de kleuters.

Het is de bedoeling dat de kleuters de prent achter de flapjes (of in de doos) zo **snel** mogelijk **raden** door het woord dat verstopt is zo snel mogelijk te zeggen.

Wanneer er op dag 3 geen tijd meer is voor het flapjesspel, dan mag je deze altijd verschuiven naar dag 5. Zet het echter nooit na een mini-drama. De kleuters zijn dan veel te opgewonden om nog goed na te denken tijdens het flapjesspel.

In de latere weken kan je naar keuze magische woorden van de vorige boeken tussen de prenten stoppen. Dit is een goede kans om terug te verwijzen naar vorige verhalen en concepten. Stel vragen!

- Hoort deze prent bij het thema?
- Bij welk thema hoor het dan wel?
- Komt deze prent misschien toch voor in één van onze verhalen van deze week? Welk verhaal?

Wanneer je deze fase toepast, zal het spel iets langer duren. Je stelt namelijk meer bijkomende vragen.

In de lesplannen zijn ook suggesties te vinden van welke prenten je kan toevoegen, telkens met een verwijzing naar het boek.

Voorbeeld: In week 10 ('de boer') stop je een magisch woord van week 3 ('gereedschap' uit het thema 'bouwen') in het flapjesspel. Je vraagt de kleuters of de boer ook gereedschap heeft?

Tip: je hoeft woorden van vorige weken niet altijd laten raden achter de flapjes. Je mag ze ook gewoon tonen tussen de prenten van de week en ze op deze manier voorstellen: "Wat zie ik hier? Een prent die we deze week niet hebben geleerd! Wat doet dit magisch woord plots tussen alle andere magische woorden? Weten jullie nog wat dit magisch woord is? Kunnen jullie mij er meer over vertellen?"

VERANTWOORDING:

Door bij dit spel gebruik te maken van magische woorden van de vorige dag, heb je de kans om hiernaar terug te verwijzen en waardevolle herhalingsmomenten in te passen.

We passen het '**spaced repetition'**-principe toe door magische woorden van vorige thema's toe te voegen (vrije vertaling: gespreide herhaling). Als je iets nieuws wil leren, dan dient dit met korte tussenpozen herhaald te worden. **Gespreide herhaling** is een manier van leren waarbij kennis wordt herhaald over een telkens langer wordend tijdsinterval. Elk woordje dat je leert moet je weer herhalen door hem actief te herinneren voordat je hem weer bent vergeten. De periode tussen de twee leer momenten moet echter zo lang mogelijk zijn. Met een langer tijdsinterval is het weer herinneren moeilijker waardoor je je hersenen stimuleert om het woordjes beter te onthouden. Daarnaast hoef je natuurlijk de woordjes minder vaak te herhalen wat ook weer tijdswinst is[25].

4 3.4. DAG 4: Het informatieve prentenboek een tweede maal vertellen

Motivatie

- Fase 1: Beknopte herhaling van de magische woorden 55
- Fase 2: Zoek de magische woorden in het verhaal 57

Verhaal met uitdagende vragen

(Motivatie fase 3: introductie uitdagende vraag) 59

Verwerking

- Fase 1: Inzichtsvragen in het verhaal 62
- Fase 2: Sorteerspelletje 64

4

Beknopte herhaling van de magische woorden

Voor het verhaal voor de tweede keer wordt verteld, is het nodig om de magische woorden nog eens kort te herhalen om het geheugen van de kleuters op te frissen.

Wanneer?

Op dag 4 wordt gestart met een korte herhaling van de magische woorden om alles nog eens op te frissen.

Organisatie?

Om de kleuters meer spreekkansen te geven, doe je de activiteit bij voorkeur in een kleine groep van 6 à 12 kleuters, met in de eerste plaats de taalzwakke leerlingen. De activiteiten zijn meer gericht op taalproductie en denkstimulering. De andere kleuters zijn ondertussen rustig bezig in de hoeken. Ofwel neemt een SES-juf deze activiteit over.

Hoe?

Neem de prenten van de magische woorden van dag 3 er terug bij. Plaats deze prenten goed zichtbaar naast elkaar. Neem een eerste prent en herhaal de definitie van het magische woord. Dan stel je enkele eenvoudige vragen van de derde dag opnieuw om nog eens te herhalen. De definitie en de vragen staan opnieuw achteraan de prenten van de magische woorden. Je hoeft niet alle vragen te herhalen.

Voorbeeld beknopte herhaling van de magische woorden: week 1: honden

Ko: "We hebben gisteren heel wat nieuwe woorden geleerd wanneer we informatieve boek lazen over het leven van een hond! Kennen jullie deze woorden nog? Ik zal ze snel nog eens aan jullie tonen!"

De Ko plaatst de prenten van de magische woorden naast elkaar zodat alle kleuters ze kunnen zien. De ko kiest een eerste prent en herhaalt het woord samen met de definitie. Dan worden de eenvoudige vragen van de vorige dag opnieuw gesteld.

Dag 4 Motivatie	Beknopte herhaling magische woorden
Definitie dierenarts	Een dierenarts is een dokter voor dieren.
Eenvoudige vragen	Wat zie je hier? ☺ *Een dierenarts* Wat is een dierenarts eigenlijk? ☺ *Een dokter voor dieren.* Wat is een dokter voor dieren? ☺ *Een dierenarts.*

Figuur 4: achterkant van de prent van het magische woord 'dierenarts'

VOOR GEVORDERDEN

Deze herhaling kan je ook in spelvorm doen. Bijvoorbeeld:
- Jij zegt de definitie en de kleuters noemen het woord (en wijzen de juiste prent aan.)
- Je speelt een KIM-spel. Een foto verdwijnt. De kleuters noemen de verdwenen foto.
- Je steekt de foto's elk in een doosje met een andere kleur. De doosjes gaan door elkaar. Welke foto zit er in welk doosje? (Gemakkelijk te maken met oude CD-doosjes.)
- Je fluistert een magisch woord in het oor van een kleuter, die het weer doorfluistert in het oor van een andere kleuter, enz. Wat was het magisch woord?

Voordat je het spelletje begint, herhaal je zelf kort nog even de woorden, en hun verklaringen. Zo is iedereen mee.

Maak het spelletje kort en bondig! Het is niet meer dan een actieve manier om de woorden te herhalen.

VERANTWOORDING:

Deze activiteit is ook een goed voorbeeld van het nut van herhalen. Wat we uiteindelijk willen bereiken, is wat pedagogen en psychologen '**overlearning**' noemen. Dit wil zeggen dat je woorden herhaalt tot over het punt van echt beheersing, zodat ze geautomatiseerd worden[10].

4

Zoek de magische woorden in het verhaal

De kleuters zoeken met de hulp van de ko de prenten van de magische woorden terug in het boek en krijgen een korte herhaling van de rol van deze magische woorden in het verhaal.

Wanneer?

Op dag 4 na de beknopte herhaling van de magische woorden van de vorige dag.

Organisatie?

Om de kleuters meer spreekkansen te geven, doe je de activiteit bij voorkeur in een kleine groep van 6 à 12 kleuters, met in de eerste plaats de taalzwakke leerlingen. De kleuters zitten in een kring rond de ko, sommigen zitten in het midden om goed te zien.

Hoe?

- Zoek op voorhand 2-3 afbeeldingen in het boek waarop telkens minstens één magisch woord afgebeeld staat. Plak een post-itnote op deze afbeelding.
- Herhaal voor elke afbeelding het volgende:
  - Vraag de kleuters om naar de afbeelding te kijken.
  - Vraag hen of ze een magisch woord zien, en welk magisch woord dan.
  - Vraag de kleuters wat er op de afbeelding gebeurt.
  - Vat de inhoud samen in twee zinnen en herhaal dit samen met de kleuters.

.

Voorbeeld zoek de magische woorden in het verhaal: week 3: bouwen

Ko: "We hebben de magische woorden nu eens goed herhaald, maar weten jullie nog waar deze magische woorden stonden in het informatieve prentenboek? Laten we samen zoeken naar de magische woorden!"

De ko toont de pagina met de prent van gereedschap.

Ko: "Welke magische woorden zien jullie op deze prent?"

Kleuter 1: "Daar: ik zie een baksteen!"

Ko: "Goed zo, zien jullie nog magische woorden?"
(ondertussen kleeft de ko een post-itnote)

Kleuter 2: " Ik zie gereedschap"

Ko: "Ja, hier zie je allemaal gereedschap. Om een huis te bouwen heeft de bouwvakker veel gereedschap nodig en dus gebruikt hij klein en groot gereedschap."

Ko: Wat leer je eigenlijk hier op deze prent?"

Kleuter 1: "We leren over gereedschap."

Ko: "Zeer goed! Jullie moeten dit goed onthouden. Want straks, als ik het verhaal nog eens ga vertellen, en jullie zien een pagina met een post-it op, dan moeten jullie mij vertellen wat er hier aan het gebeuren is! Vertel nog eens wat er hier staat, kleuter 2?

Zoek de magische woorden in het verhaal

De kleuters zoeken met de hulp van de ko de prenten van de magische woorden terug in het boek en krijgen een korte herhaling van de rol van deze magische woorden in het verhaal.

Wanneer?

Op dag 4 na de beknopte herhaling van de magische woorden van de vorige dag.

Organisatie?

Om de kleuters meer spreekkansen te geven, doe je de activiteit bij voorkeur in een kleine groep van 6 à 12 kleuters, met in de eerste plaats de taalzwakke leerlingen. De kleuters zitten in een kring rond de ko, sommigen zitten in het midden om goed te zien.

Hoe?

- Zoek op voorhand 2-3 afbeeldingen in het boek waarop telkens minstens één magisch woord afgebeeld staat. Plak een post-itnote op deze afbeelding.
- Herhaal voor elke afbeelding het volgende:
  - Vraag de kleuters om naar de afbeelding te kijken.
  - Vraag hen of ze een magisch woord zien, en welk magisch woord dan.
  - Vraag de kleuters wat er op de afbeelding gebeurt.
  - Vat de inhoud samen in twee zinnen en herhaal dit samen met de kleuters.

.

Kleuter 2: “Er staat allemaal gereedschap, groot en klein, om mee te bouwen.”

Ko: “Goed zo! Gaan jullie dit goed onthouden? Maar eerst gaan we verder op zoek naar de andere magische woorden!”

4

Interactief voorlezen[3] met uitdagende vragen

De ko leest het verhaal voor een tweede keer interactief voor en vestigt aandacht op de elementen in het verhaal waar later vragen over gesteld worden. De kleuters mogen de bladzijden met de prenten van de magische woorden op, zelf vertellen.

Wanneer?

Op dag 4 wanneer de kleuters samen met de ko de magische woorden hebben gevonden en besproken in het informatieve prentenboek. De ko zal het infoboek nu voor een tweede keer voorlezen. Er hangen reeds enkele post-itnotes in het boek om de kleuters duidelijk te maken waar ze de prent zelf moeten navertellen.

Organisatie?

Om de kleuters meer spreekkansen te geven, doe je de activiteit bij voorkeur in een kleine groep van 6 à 12 kleuters, met in de eerste plaats de taalzwakke leerlingen. De kleuters zitten in een kring rond de ko, sommigen zitten in het midden om goed te zien.

Hoe?

- Geef de kleuters voor het lezen een uitdagende luistervraag (of twee luistervragen). Op deze vraag moeten ze na het vertellen een antwoord kunnen formuleren.

- Lees het infoboek voor een tweede keer interactief voor. Dit wil niet zeggen dat je de kleuters zelf elke bladzijde laat navertellen. Dit wil wel zeggen dat je 1 of 2 **inhoudsvragen –of voorspelvragen** stelt in functie van de inzichtsvragen achteraf.

Voorbeeld: interactief voorlezen met aandacht voor inzichtsvragen achteraf

Week 1: honden: 'Het leven van een hond'.
Voor het vertellen vraag je aan de kleuters om te luisteren naar informatie over volwassen honden: Wanneer is een hond volwassen? Wat doet een volwassen hond allemaal.
Tijdens het infoboek benadruk je de paragrafen die te maken hebben met 'volwassen zijn'. Stel hier een beperkt aantal extra vragen, om de kleuters voor te bereiden op de inzichtsvragen die volgen (nl. "Weten jullie wanneer een hond volwassen is? Wat doet een volwassen hond allemaal?")

- Wanneer je op een bladzijde met een doelwoord (een post-it note) aankomt, laat je 1 of 2 kleuters vertellen wat er op deze bladzijde staat. Haal de kleuters niet naar voren, maar laat ze op hun plaats zitten en van daaruit vertellen. Als de eerste kleuter die je aanduidt het niet meteen weet, geef je eerst een beetje denktijd of stel je een vraag die kan helpen alvorens je overgaat naar de volgende kleuter.

- Laat de kleuters het magische woord in hun antwoord zeker benoemen en **vat** hun antwoord **samen** alvorens verder te lezen.

Voorbeeld interactief voorlezen met spreekopdracht: week 3: bouwen

Ko: "Ik ga het informatieve boek nu nog eens vertellen! Ik ben blij dat jullie mij daarmee gaan helpen!"
De ko neemt het informatief prentenboek 'de bouwvakker' en begint met voorlezen. De ko komt bij een pagina met een post-itnote op.

Ko: "Wat zie ik hier staan? Een post-it! Dat betekent dat jullie mij helpen om te vertellen wat er op deze pagina gebeurt. Welk magisch woord staat ook weer op deze pagina?"

Kleuter: "Gereedschap!"

Ko: "Goed zo, en kan je mij vertellen wat er gebeurt op deze pagina met gereedschap op?"
De ko geeft de kleuter voldoende denktijd om zijn antwoord te formuleren.

Kleuter: " Hier staat groot en klein gereedschap op en dat is nodig om een huis te bouwen."

Ko: "(Naam kleuter) vertelt mij dat je op deze pagina allemaal gereedschap, groot en klein, ziet om een huis mee te bouwen. Dat klopt helemaal, zeer goed! We gaan samen verder lezen, en als jullie opnieuw een post-itnote zien,
dan mag de volgende vertellen!"

VOOR GEVORDERDEN

In de beschrijving hierboven krijgen slechts enkele kleuters het woord. Dat is jammer, want spreekkansen zijn erg belangrijk voor de taalontwikkeling.
Om dit probleem op te lossen, kan je de kleuters aan elkaar laten vertellen wat op de prent gebeurt. Concreet draait iedere kleuter zich om naar de kleuter naast hem/haar en ze vertellen aan elkaar welk magisch woord op de pagina voorkomt en wat er gebeurt. Ook de ko geeft hier het goede voorbeeld en voert deze opdracht uit met een kleuter naast hem/haar. Dit principe heet **duopraten**[18]. Uit onderzoek[19] blijkt dat taalzwakke kleuters hier veel voordeel uit halen. Hun woordenschat gaat erop vooruit doordat ze associaties leggen tussen woorden en ervaringen.

Voorbeeld: duopraten
Ko: "We komen opnieuw op een pagina met een post-itnote! Welk magisch woord stond nu weer op deze pagina? Draai je om naar je buurman of buurvrouw en vertel aan elkaar welk magisch woord op deze pagina staat en wat er gebeurt!"

VERANTWOORDING:

Deze opdracht zorgt ervoor dat de kleuter een actieve verteller wordt in het verhaal, terwijl de ko een actieve luisteraar wordt. Met andere woorden: de rollen keren om! Dit heeft voordelige effecten voor de kleuters: ze nemen de woordenschat meer in de mond en onthouden ze zo ook beter[21]!

Alvorens meer uitdiepende en inzichtelijke vragen over het verhaal worden gesteld, is het belangrijk dat de kleuters vertrouwd geraken met de gebeurtenissen in dit verhaal. De inhoudsvragen die gesteld worden ter voorbereiding van de inzichtelijke vragen zijn daarom een belangrijke vorm van **scaffolding[26]**. Kleuters maken eerst kennis met het algemene beeld alvorens hierover uitdiepende vragen gesteld worden.

4

Inzichtsvragen

Om het verhaalbegrip te verdiepen en de kleuters de kans te geven om te redeneren worden een beperkt aantal inzichtelijke vragen over het verhaal gesteld (Hoe? Waarom?).

Wanneer?

Op dag 4 nadat het infoboek voor een tweede keer interactief verteld is geweest (in combinatie met de spreekopdracht).

Organisatie?

Om de kleuters meer spreekkansen te geven, doe je de activiteit bij voorkeur in een kleine groep van 6 à 12 kleuters, met in de eerste plaats de taalzwakke leerlingen.

Hoe?

Stel de inzichtsvra(a)g(en) in het lesplan. Deze vragen hebben te maken met het infoboek en vragen van de kleuters een beetje meer denkwerk. Je kan de vraag ook opdelen en doorvragen! Er worden slechts 1 of 2 inzichtsvragen gesteld. Dit omdat de kleuters dan uitgebreid kunnen antwoorden op de vraag en genoeg denktijd krijgen.

Voorbeeld: week 1 honden.

Inzichtsvragen over verhaal 'Het leven van een hond':

- *"Weten jullie nu wanneer een hond volwassen is? Wat doet een volwassen hond allemaal?"*

Geef de kleuter **denktijd** nadat je de vraag hebt gesteld.

VOOR GEVORDERDEN

Laat meerdere kleuters een antwoord formuleren op de vragen. Wanneer de eerste kleuter die je aanduidt het antwoord niet meteen weet, ga je over naar enkele andere kleuters. Kom op het einde terug bij de eerste kleuter die je koos en laat hem/haar het laatste antwoord opnieuw formuleren. Zo geef je de kleuters die het in het begin niet wisten, toch de kans om een goed antwoord te geven.

Probeer zoveel mogelijk door te vragen. Pas het **uitbreidings**[21]-principe toe. Dit wil zeggen dat je meerdere open vragen na elkaar stelt om het antwoord van de kleuter uit te breiden. Wanneer een kleuter slechts kort antwoord, erken dit en breid dit antwoord uit:

- Kleuter: 'Groot!'
- Ko: 'Inderdaad, een volwassen hond is groter dan een pup. Hoe zie je dit?'

Door de kleuters te helpen met het uitbreiden van hun vragen, wordt hun woordenschat en conceptuele kennis gradueel uitgebouwd[20]. Ook doorvragen is hierbij belangrijk. In bovenstaand voorbeeld stelt de ko nog een extra vraag om de kleuter te laten argumenteren.

VERANTWOORDING:

We stellen de inzichtsvragen pas na de tweede keer dat het infoboek werd voorgelezen omwille van het scaffolding[7] principe. We bouwen de moeilijkheidsgraad in de vragen op: van eenvoudige vragen naar meer inzichtelijke (en dus moeilijkere) vragen. De inzichtsvragen noemt men ook wel vragen die meer cognitieve inspanningen vragen bij de kleuters. Bij dit soort vragen moeten de kleuters meer elementen uit het verhaal relateren aan elkaar en associëren met elkaar[17].

We beperken ons tot twee inzichtsvragen om tot meer diepgang te komen. Uit onderzoek blijkt dat méér (open) vragen stellen aan kinderen niet leidt tot betere resultaten in woordenschat. Wat wel een verschil maakt, zijn de kansen die de kinderen krijgen om uitgebreid te antwoorden op de vragen. De leerkracht doet dit door meerdere kinderen op dezelfde vraag te laten antwoorden of bijvragen te stellen[20].

4

Sorteerspelletje

Opdat de kleuters de magische woorden zouden herhalen en in andere contexten zien, wordt een spelletje gespeeld waarbij verschillende prenten van de magische woorden vergeleken worden met elkaar.

Wanneer?

Op dag 4 nadat er een inzichtsvraag/meerdere inzichtsvragen werd(en) gesteld over het infoboek, om de magische woorden nog eens extra te verwerken.

Organisatie?

Om de kleuters meer spreekkansen te geven, doe je de activiteit bij voorkeur in een kleine groep van 6 à 12 kleuters, met in de eerste plaats de taalzwakke leerlingen.

Hoe?

Neem de sorteerkaarten die horen bij de themaweek die van toepassing is (dit staat beschreven op de lesplannen). Deze sorteerkaarten stellen al dan niet een bepaald magisch woord voor.

Voorbeeld: sorteerkaarten week 1 (dag 4): honden:

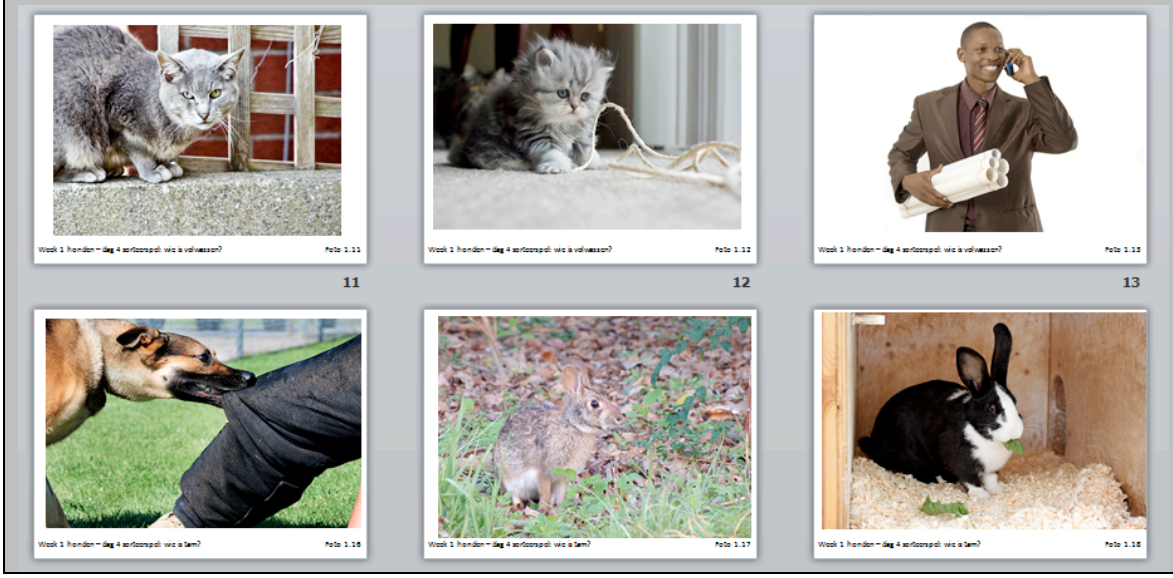

- Toon de sorteerkaarten (1 voor 1 of indien vermeld in paren).
- De Kleuters duiden aan met hun **duim** of het dat magisch woord is of niet. Duim omhoog voor 'ja', duim omlaag voor 'neen' (tenzij anders vermeld).
- Stimuleer de kleuters om **argumenten** te geven voor hun keuze, en om de magische woorden zoveel mogelijk te gebruiken. Je hoeft dit niet bij elke kaart te doen, maar doe het toch regelmatig.

Voorbeeld sorteerspelletje: week 1: honden

Ko: “Ik ga jullie een aantal prenten laten zien. Wanneer jullie het magische woord ‘tam’ zien op de prent, dan steken jullie de duim omhoog. Wanneer jullie het magische woord ‘tam’ niet zien op de prent, dan doen jullie de duim omlaag! (toon dit voor). Zullen we dit samen eens oefenen? Wat doen jullie als op de prent het magische woord ‘tam’ te zien is?”

Kleuters doen de duim omhoog.

Ko: “Goed zo! En wat als jullie het magische woord ‘tam’ niet zien?”

 Kleuters doen de duim omlaag.

Ko: “Ik denk dat jullie dit goed gaan kunnen. Goed opletten nu! Kijk eerst even naar volgende twee prenten:

Ko: “Hebben jullie het goed gezien? Nu ga ik er een uithalen en jullie vragen: is deze hond tam?”

Kleuters moeten duim omlaag doen. De ko kiest er zowel een kleuter uit die de duim omhoog doet en iemand die de duim omlaag doet. De ko stelt volgende vragen en deze kleuters:
Ko: “Waarom is volgens jou deze hond niet tam?”
“Waarom is volgens jou deze hond tam?”

De ko laat de kleuters hun antwoorden staven.

VOOR GEVORDERDEN

Probeer de antwoorden van de kleuters uit te breiden. Modelleer een goed antwoord voor de kleuters en laat hen deze zinnen nazeggen. Gebruik volledige zinnen en een goede grammatica[20]. Je kan gebruik maken van volgende zinsstammen:

- "Volgens mij is dit geen…want…"
- "Dit is wel een…omdat…"
- "Ik zie hier een…omdat ik…zie."

Voorbeeld: is dit een tamme hond?

- "Ik zie hier een hond die niet tam is omdat ik zie dat deze hond bijt en ik zou hem niet durven aaien."

Soms vind je eerder **controversiële prenten**. Dit zijn prenten waarvan het juiste antwoord discutabel is en redeneren belangrijker is.

Voorbeeld: week 1: honden: is dit dier tam?
Het zou bij dit prentje kunnen dat er een kleuter is die opmerkt dat je een tijger wel kan temmen, maar het nog steeds gevaarlijk is om hem te aaien. Een tijger zal ook niet altijd luisteren. Hij is nog steeds gevaarlijk. Waardeer dit soort opmerkingen! Het is belangrijk dat kleuters over deze prenten leren reflecteren.

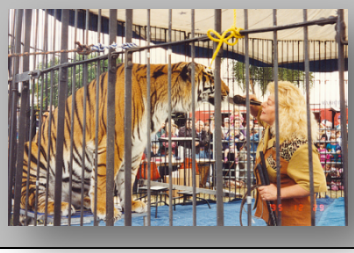

VERANTWOORDING:

Het gebruik van de duimen is een niet-talige manier om de kleuters te laten antwoorden. Op die manier halen we taalzwakke kleuters over de brug om te praten over de woorden. Iedereen kan antwoorden door de duimen in de lucht te steken en dit verhoogt de betrokkenheid. We hebben gemerkt dat de kleuters dit sorteerspelletje heel fijn vinden en ze tonen zich ook zeer betrokken!

Door de kleuters eerst de duimen omhoog te doen en hen dan te laten redeneren over hun antwoord, passen we een principe genaamd '**lifting**' [21](liftprincipe) toe. We stellen eerst een gesloten vraag ("Is dit een…? Ja of neen?") en laten de kleuters verder nadenken over dit antwoord door een meer open vraag te stellen ("Waarom wel/niet? Hoe zie je dat?"). Dit spelletje is daarom een goede manier om aan **betekenisonderhandeling** te doen.

Bij de controversiële prenten worden de kleuters uitgedaagd om te argumenteren. Dit leidt zowel bij de kleuters als bij de kleuteronderwijzer tot een rijke taal.

5

3.5. DAG 5: De boeken vergelijken

- Fase 1: De boeken vergelijken 68
- Fase 2a: Mini-drama 70
- Fase 2b: Raadspelletje 71
- Fase 3: Hoekspelletjes 72

5

De boeken vergelijken

Op de laatste dag worden prenten of gebeurtenissen uit het verhaal vergeleken met prenten of informatie uit het informatieve prentenboek.

Wanneer?

Op dag 5, nadat zowel het verhalende als het informatieve prentenboek zijn voorgelezen.

Organisatie?

Deze opdracht wordt gedaan met de volledige groep en mag niet zoveel tijd kosten. De laatste dag is de kortste dag.

Hoe?

- Kijk in het lesplan. Daar staat beschreven welke prenten in de boeken worden vergeleken met elkaar.
- Hang deze prenten op voorhand aan de muur of zorg voor een staander zodat ze goed zichtbaar zijn voor alle kleuters. Alle kleuters moeten de prenten kunnen zien zodat iedereen mee is!
- Sommige kleuters hebben nog moeite met de woorden 'hetzelfde' en 'anders'. Vraag hen in de plaats wat ze zien op prent 1. Zien ze dit ook op prent 2? Dat is dan hetzelfde. Vraag hen ook of ze iets zien op prent 1 dat niet staat op prent 2. Dat is dan anders.

VOOR GEVORDERDEN

Deze opdracht wordt uitgevoerd in de grote groep, maar dit betekent niet dat er geen plaats is voor **differentiatie**[27]. Iedere kleuter is anders. Sommige kleuters mag je uitdagendere vragen stellen dan de anderen. Pas je manier van vragen stellen aan als je ziet dat iemand het niet begrijpt (bv: vereenvoudig je zinsopbouw).

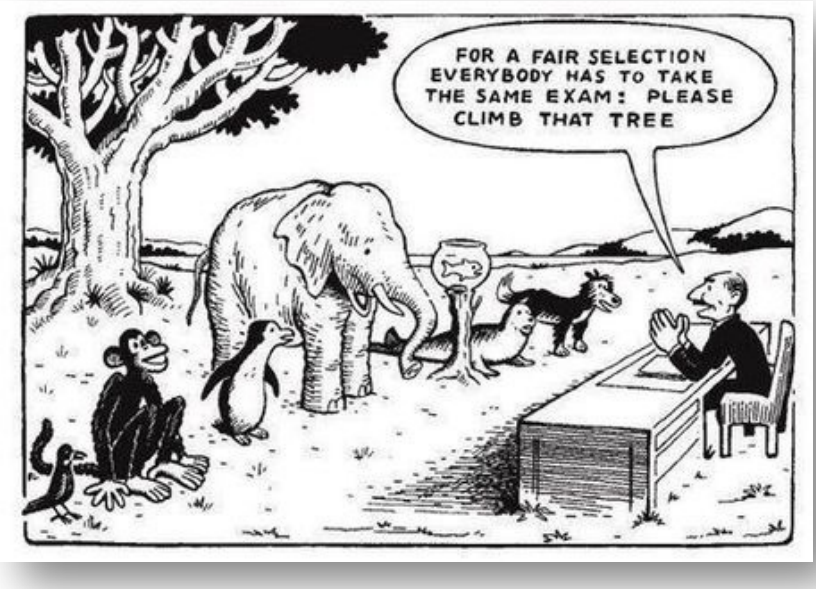

VERANTWOORDING:
De boeken worden met elkaar vergeleken om het verhaalbegrip te versterken en de wereldkennis van de kleuters te verdiepen (zie ook didactisch principe 4).
Wanneer kleuters de woordenschat zien in verschillende contexten, gaan ze hun betekenisnetwerk ook snel uitbouwen en zo meer en sneller woorden onthouden (zie ook didactisch principe 8).

5

Mini-drama

De kleuters krijgen de kans om de geleerde woorden uit te beelden.

Wanneer?

Op dag 5, nadat zowel het verhalende als het informatieve prentenboek zijn voorgelezen.

Organisatie?

Deze opdracht wordt gedaan met de volledige groep.

Hoe?
Kijk naar de lesplannen en volg de instructies op.

De kleuters krijgen de kans om de geleerde magische woorden uit te beelden. Je vertelt een verhaaltje, en vraagt de kleuters regelmatig iets uit te beelden.
Gebruik als ko de prenten van de magische woorden bij deze opdracht. Steek de prent in de lucht wanneer de kleuters het moeten uitbeelden/uitvoeren.
Hou het lesplan bij de hand als spiekbriefje.

Beeld ook zelf veel uit.

VOOR GEVORDERDEN

Onderbreek jouw verhaal en vraag aan de kleuters hoe het verder zou kunnen gaan. Doe dit pas als de kleuters ergens rustig kunnen zitten zodat er een interactief gesprek kan ontstaan waarbij iedereen naar iedereen luistert.

VERANTWOORDING:

Dit is voor de kleuters een leuke manier om ervaringen te delen en uit te beelden.
Dat kleuters iets kunnen uitbeelden is een belangrijk ontwikkelingsdoel[28].

5

Raadspelletje

De kleuters krijgen de kans om de geleerde woorden te raden.

Wanneer?

Op dag 5, nadat zowel het verhalende als het informatieve prentenboek zijn voorgelezen.

Organisatie?

Deze opdracht wordt gedaan met de volledige groep.

Hoe?
Kijk naar de lesplannen en volg de instructies op.

De magische woorden worden in raadselvorm aangebracht bij de kleuters. Je mag het lesplan bijhouden als spiekbriefje. Het is zeker niet de bedoeling dat je deze uit het hoofd leert.

VOOR GEVORDERDEN

Als je ziet dat bepaalde kleuters de woorden echt al onder de knie hebben, dan kan je hen zelf raadsel laten verzinnen.

5

Hoekspelletjes

In de hoeken worden spelletjes gespeeld om de magische woorden te herhalen opdat ze deze blijven onthouden. Ook hier speelt de **gespreide herhaling** (spaced repetition)[25]een belangrijke rol. Magische woorden van vorige thema's opnieuw gebruiken in deze spelletjes kan de kleuters helpen om de woorden beter en dieper te onthouden.

Wanneer?

Aan het einde van iedere week is er ruimte voor herhaalspelletjes die (liefst) zelfstandig kunnen gespeeld worden met de magische woorden van de weken voordien.

Organisatie?
Selecteer heterogene groepjes voor de herhaalspelletjes in de hoek.

Vliegenmepperspel

Hoe?

- Leg alle prenten van de (tot hier toe) besproken magische woorden op de grond. De kleuters vormen een kring rond de prenten zodat ze alles goed kunnen zien.

- Noem de naam van één magisch woord.

- De kleuters **meppen** met een vliegenmepper om ter snelst op het **juiste prentje** uit de prenten die voor hen liggen.

In een **hoekspel** moeten de kleuters dit zelfstandig spelen dus is één kleuter verantwoordelijk voor het voorzeggen van een magisch woord.

KIM-spel

Hoe?

- Leg alle **prenten** van de (tot hier toe) besproken magische woorden op de grond. De kleuters vormen een **kring** rond de prenten zodat ze alles goed kunnen zien.

- Vraag de kleuters om goed te kijken naar hoe de prenten liggen. Benoem de prenten nog even samen met de kleuters, om ze te memoriseren. De kleuters moeten vervolgens hun ogen sluiten.

- Eén foto wordt **verstopt.** Wanneer de kleuters hun ogen terug openen, moeten ze **raden** welke prent verdwenen is.

In een **hoekspel** moeten de kleuters dit zelfstandig spelen dus is één kleuter verantwoordelijk voor het laten verdwijnen van een prent.

Er zijn verschillende **variaties** op dit spel mogelijk:

- Meerdere prenten verdwijnen
- Prenten verwisselen van plaats
- Er komt een prent bij

Bingo-spel

Hoe?

- De kleuters hebben elk een **bingokaart** voor zich met zes prenten van de magische woorden.

- De magische woorden worden een voor een omgeroepen

- Telkens als een kleuter een magisch woord herkent, zet hij een kruis op zijn kaart, op deze prent.

- Als een kleuter zijn kaart vol heeft, roept hij: '**BINGO!'**

In een **hoekspel** moeten de kleuters dit zelfstandig spelen dus is één kleuter verantwoordelijk voor omroepen van de magische woorden.

Woordjes vissen met liedje

Hoe?

- De kleuters zitten in een **kring.** In de kring staat een doos waarin de **magische woorden** zitten die met een vislijn kunnen opgevist worden door een handpop.

- De leerkracht of een kleuter zingt het **lied** en ondertussen mag een kleuter met de handpop en de vislijn een woord uit de doos opvissen.

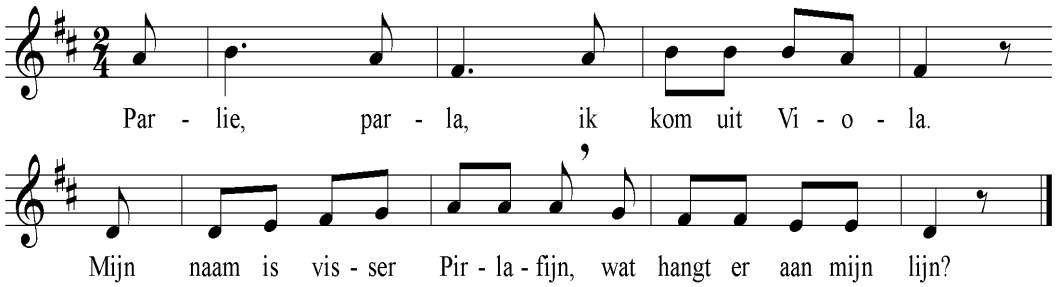

Stan VAN VAERENBERGH, Pim pam peus, deel 2, p.8

- De kleuter geeft het woord aan een kleuter in de kring. Die **bespreekt** het. Naar gelang van het woord mag één kleuter of de hele groep iets doen dat met het woord te maken heeft.

Memory

Hoe?

- Een aantal prenten van de magische woorden liggen in tweevoud en **omgekeerd op de grond**. De kleuters zitten in een kring rond de omgekeerde prenten.

- Om de beurt mag een kleuter twee prenten omdraaien, indien deze gelijk zijn, mag men deze houden. Indien niet, dan worden de prenten terug omgedraaid.

- Je kan aanvankelijk met een beperkt aantal prenten werken (bv. 8 kaarten, 2x4 of 10 kaarten, 2x5) en dan opbouwen.

Bim Bam Buisje

Hoe?

- De leerkracht of een kleuter zingt het lied en toont een grote **doos** waarop een deur en een bel te zien zijn.

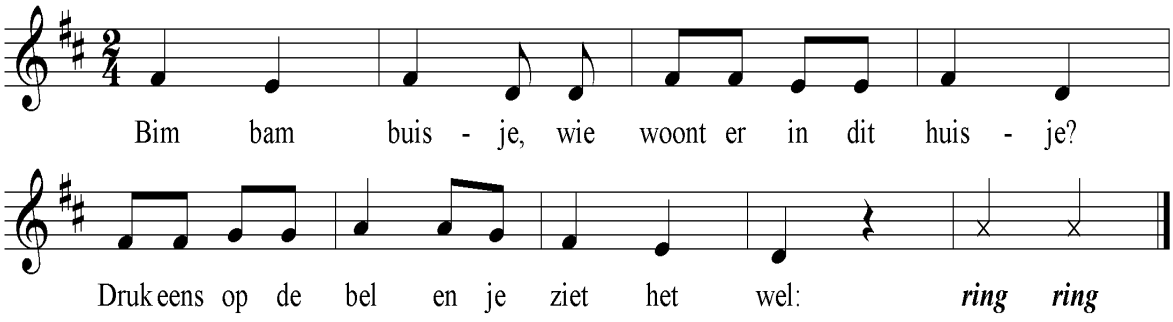

Stan VAN VAERENBERGH, PIm pam peus, deel 1, p.22

- De leerkracht of een kleuter zingt dit **liedje** opnieuw en nodigt een andere kleuter uit om aan te bellen. De kleuter moet niet alleen op de bel op de doos drukken maar ook het geluid van de bel laten horen.

- De doos schuift open en de leerkracht laat aan alle kleuters zien **welk magisch woord** er in 'woont'. Hierover stelt de leerkracht een aantal vragen.

Woordjes doorfluisteren

Hoe?

- De kleuters zitten in een **kring.** Een kleuter fluistert een van de magische woorden die ze gezien hebben (hang de prenten uit) in het oor van de kleuter naast hem. Deze kleuter doet hetzelfde met zijn buur. Iedere kleuter neemt het woord eens in de mond.

- De allerlaatste kleuter moet het magische woord **luidop zeggen**. Was het juist?

- Een leuke **variant** is dat de kleuters op het einde het magische woord eens uitbeelden of tekenen.

In een **hoekspel** moeten de kleuters dit zelfstandig spelen dus is één kleuter verantwoordelijk voor het voorzeggen van een magisch woord.

Woordjes in gekleurde doosjes

Hoe?

- Een kleuter neemt prenten van drie magische woorden en steekt deze, zichtbaar voor de andere kleuters, in drie verschillende **gekleurde doosjes**.

- De kleuter stelt een vraag. Bijvoorbeeld: 'Waar zit de lijn?'

- De andere kleuters **duiden** zo snel mogelijk **aan** in welk doosje dit magische woord zit. Om het moeilijker te maken kan de kleuter de doosjes eerst nog eens door elkaar draaien.

In een **hoekspel** moeten de kleuters dit zelfstandig spelen dus moet één kleuter de prenten in de doosjes steken en een vraag stellen.